

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ČESKO-NĚMECKÝCH AREÁLOVÝCH STUDIÍ A GERMANISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

NÁVŠTĚVA GUSTÁVA HUSÁKA VE SPOLKOVÉ REPUBLICE NĚMECKO
V DUBNU 1978

Vedoucí práce: PhDr. Miroslav Šepták, Ph.D.

Autor práce: Lukáš Oliwa

Studijní obor: Česko-německá areálová studia

Ročník: 4

Prohlašuji,

že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 29. 11. 2023

.....

Lukáš Oliwa

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu bakalářské práce PhDr. Miroslavu Šeptákovi, Ph.D., za odborné vedení, rady, trpělivost a ochotu, kterou mé práci věnoval. Zároveň bych chtěl poděkovat své rodině a přátelům, kteří mě po všech stránkách podporovali během celého studia a rovněž při psaní této bakalářské práce. Dále bych rád poděkoval panu Tomáši Klusoňovi z Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky a archivářům Národního archivu v Praze, kteří mi ochotně pomohli a poskytli potřebné archivní dokumenty. V neposlední řadě bych poděkoval také Národní knihovně v Praze, která mi půjčila potřebná periodika.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na významnou událost v historii československo-západoněmeckých vztahů, a sice na podrobnou analýzu návštěvy československé delegace v čele s Gustávem Husákem ve Spolkové republice Německo, proběhnuvší v dubnu 1978. V práci bude přiblížen průběh návštěvy jednak z pohledu dochovaných nevydaných dokumentů diplomatické povahy, uchovávaných v Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky, a materiálů uložených v Národním archivu v Praze, jednak z perspektivy dobového mediálního ohlasu, především ve stranickém tisku Rudé právo a denících Svobodné slovo a Lidová demokracie.

Klíčová slova: Gustáv Husák; návštěva; československo-západoněmecké vztahy; zahraniční politika; Ostpolitik; détente; Rudé právo; Svobodné slovo; Lidová demokracie

Abstract

The aim of this bachelor thesis lies in exploring a significant event in the history of Czechoslovak-West German relations. It focuses on the detailed analysis of the visit of the Czechoslovak delegation led by Gustáv Husák to the Federal Republic of Germany in April 1978. The thesis will present the course of the visit both from the perspective of the surviving unpublished documents of a diplomatic nature, preserved in the Archive of the Ministry of the Foreign Affairs of the Czech Republic in addition to the materials stored in the National Archive in Prague as well as from the perspective of the contemporary media response, especially in the party press Rudé právo and in the daily newspapers such as Svobodné slovo and Lidová demokracie.

Key words: Gustáv Husák; visit; Czechoslovak-West German relations; foreign policy; Ostpolitik; détente; Rudé právo; Svobodné slovo; Lidová demokracie

Obsah

Úvod	6
Seznam zkratk	10
1. Situace v SRN od r. 1945 do konce 70. let.....	12
1.1 Situace v Německu po r. 1945	12
1.2 Smlouvy se státy východního bloku	16
1.3 Zahraniční politika Československa po r. 1945	18
1.4 Vztahy mezi ČS(S)R a SRN v letech 1949–1961	22
1.5 Vztahy mezi ČSSR a SRN v 70. letech	26
2. Návštěva Gustáva Husáka v SRN v dubnu 1978.....	30
2.1 Průběh návštěvy G. Husáka v SRN na základě diplomatických dokumentů	33
2.1.1 První den návštěvy podle diplomatických dokumentů.....	35
2.1.2 Druhý den návštěvy podle diplomatických dokumentů	40
2.1.3 Třetí den návštěvy podle diplomatických dokumentů.....	48
2.1.4 Čtvrtý den návštěvy podle diplomatických dokumentů	53
3. Situace v periodickém tisku ČSSR od 60. do konce 70. let.....	54
3.1 Struktura periodického tisku v ČSSR v době normalizace.....	57
3.2 Mediální obraz návštěvy G. Husáka v SRN ve vybraných čs. denících.....	58
3.2.1 Rudé právo.....	58
3.2.2 Svobodné slovo	66
3.2.3 Lidová demokracie	71
Závěr	77
Seznam odborné literatury a elektronických zdrojů.....	79
Archivní dokumenty	79
Dobová periodika.....	79
Odborná literatura	79
Elektronické zdroje	81

Úvod

Již od počátku existence obou německých států, tedy od roku 1949, mělo tehdejší Československo blíže k NDR, jelikož se zde uplatňoval stejný, lidově demokratický režim, vedený státostranou SED. Tento politický subjekt se snažil kontrolovat veškerý politický i společenský život. Kdo se mu nepodřídil, byl často tvrdě potrestán. Československo bylo, stejně jako NDR, jako součást tzv. *východního bloku*, již od padesátých let silně orientováno na Sovětský svaz.

V průběhu sedmdesátých let se začaly postupně zlepšovat nejen vztahy mezi oběma německými státy, ale i mezi SRN a zeměmi sovětského bloku včetně Československa. K tomuto uvolnění přispěl významnou měrou západoněmecký kancléř Willy Brandt, který po svém nástupu do funkce v roce 1969 udal směr tzv. „*Neue Ostpolitik*“, jejíž počátky sahají až do doby jeho předchůdce Konrada Adenauera. Tato politika znamenala pro Československo prolomení bariér ve vzájemných vztazích, zejména ohledně nalezení konsenzu v pojetí Mnichovské dohody, na kterou oba státy nahlížely odlišně.

Cílem bakalářské práce je analýza návštěvy generálního tajemníka Ústředního výboru KSČ a prezidenta ČSSR Gustáva Husáka v SRN, proběhnuvší v dubnu 1978, pomocí komparace archivních pramenů s jejím mediálním obrazem prostřednictvím obsahové analýzy vybraných periodik. Tato návštěva se nepochybně stala významným mezníkem v československo-západoněmeckých vztazích, avšak společenské vědy jí zatím věnovaly jen okrajovou pozornost. Dané téma bylo dosud v odborné literatuře probíráno pouze okrajově, proto jsem vycházel zejména z nevydaných pramenů institucionální povahy, které byly v době svého vzniku tajné, a tím pádem dostupné jen nejvyšším představitelům politické elity. Pro toto téma jsem se rozhodl, jelikož se zajímám o politiku, historii, média a toto období. Text práce je koncipován chronologicky, výklad jednotlivých událostí je přizpůsoben lineárnímu toku času.

Při zpracování bakalářské práce jsem vycházel zejména z nevydaných dokumentů diplomatické provenience. Tyto prameny jsem studoval v Archivu Ministerstva zahraničních věcí, v němž jsou uchovávány dokumenty resortu zahraničí. Zde mi základní materiály poskytl fond *Teritoriální odbor-tajné*. Za nejužitečnější však pokládám návštěvu Národního archivu v Praze, kde jsem zohlednil fondy *Komunistická strana Československa, Ústřední výbor, Gustáv Husák (1933) 1969–1987 (1989)* a fond

KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha – předsednictvo 1976–1981. Zde jsou k dispozici dříve důvěrné dokumenty, které ukazují strategii tehdejších významných politických aktérů. Zohlednění těchto materiálů pokládám z hlediska své bakalářské práce za nezastupitelné. Zmíněné a mnou použité archivní materiály se vyznačují typickou dobovou rétorikou, a proto bylo někdy poměrně obtížné je interpretovat.

V obou archivech jsem našel zásadní materiály, plány, diplomatické texty a interní dopisy týkající se přípravy, organizace, programu a průběhu návštěvy nejvyšších politických představitelů ČSSR v SRN, ale i texty dohod, které byly během ní uzavřeny.

Dále jsem čerpal z periodického stranického tisku Rudého práva (noviny KSČ), Lidové demokracie (noviny ČSL) a Svobodného slova (noviny ČSS). Osobně bych podotkl, že tehdy byl tisk, především Rudé právo, většího formátu a měl méně stránek. Avšak zdá se mi, že na rozdíl od současné doby zde bylo množství zajímavých a užitečných informací ze všech oblastí (*politika, domácí dění, regiony, sport, kultura, zábava atd.*). Rudé právo je v současné době k dispozici online, proto nebyl problém s jeho dostupností, avšak jednotlivá čísla periodik Lidové demokracie a Svobodného slova jsem musel vyhledat v Národní knihovně v pražském Klementinu.

V případě odborné literatury jsem vycházel zejména z knižních zdrojů, konkrétně z „*Dějiny Německa*“ od autorů Helmuta Müllera, Hanny Vollrathové a Karla Friedricha Kriegera a také ze „*Zdařilá demokracie*“ od Edgara Wolfruma. V těchto knihách jsem našel informace týkající se vývoje politiky a společnosti Německa od poválečného období do konce sedmdesátých let (konkrétně „*Neue Ostpolitik*“ či uzavření smluv se státy východního bloku). Kniha „*Dějiny Německa*“ ovšem, jak již název napovídá, mapuje německé dějiny již od dob prvních státních útvarů, které se nacházely na jeho území, až po rok 1995. Je velmi přehledně členěna, jsou v ní poměrně krátce a výstižně analyzovány jednotlivé historické události. Dále je zde možno najít životopisy významných osobností. V případě knihy „*Zdařilá demokracie*“ s podtitulem „*Dějiny Spolkové republiky Německo od jejich počátků až po dnešek*“ jsem získal přehled důležitých událostí, které se na území německých států odehrály ve všech oblastech (od politiky, diplomacie, ekonomiky až po dění v kultuře či sociální oblasti). Tato monografie je přehledná, členěna do několika kapitol popisujících jednotlivé periody od roku 1945 až do současnosti.

O vývoji vztahů v éře Willyho Brandta a jeho „*Neue Ostpolitik*“ a také o uzavřených smlouvách se státy východního bloku informuje bakalářská práce s názvem „*Ostpolitik na příkladu Smlouvy o vzájemných vztazích mezi Československou*

socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa“ od Martiny Kabátové z Katedry německých a rakouských studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. K přiblížení vývoje bilaterálních vztahů mezi ČSSR a SRN v období let 1949–1961 mi posloužila studie Magdy Gregerové v periodiku *Acta Universitatis Carolinae* z roku 2004 s názvem „*Vývoj československo-západoněmeckých vztahů v letech 1949–1961: Národní zájmy versus socialistický internacionalismus.*“ V případě kapitoly týkající se pražské smlouvy mi byl nápomocen článek historika Jindřicha Dejmka pro časopis *Moderní dějiny: časopis pro dějiny 19. a 20. století* s názvem „*Diplomacie komunistického Československa a definitivní zneplatnění Mnichovské dohody (1948–1973/74)*“ a jako užitečnou jsem též vyhodnotil studii Radko Břacha s názvem „*Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN z roku 1973: od prvních rozhovorů po ratifikaci smlouvy.*“ Jako zdroj ke zpracování kapitoly o vztazích mezi ČSSR a SRN v sedmdesátých letech mi přišel užitečný rovněž článek Ivana Jakubce v periodiku *Acta Oeconomica Pragensia* s názvem „*Československo-západoněmecké obchodněpolitické a dopravněpolitické vztahy v období 1968–1989*“, v němž jsem našel vše důležité o vztazích nejen diplomatických, ale především hospodářských a dopravně-politických. Ohledně stejného tématu jsem rovněž využil knihu od Christopha Buchheima a kol. s názvem „*Československo a dva německé státy.*“

Zdrojem informací o tehdejší situaci v periodickém tisku ČSSR mi byla kniha „*Dějiny českých médií od počátku do současnosti*“ od autorů Petra Bednaříka, Jana Jiráka a Barbary Köpplové. Kniha mě velmi zaujala po grafické i tematické stránce, velmi přehledným členěním a podrobným popisem mediální, kulturní a politické situace v Československu i ve světě.

Nejvíce užitečná se mi jevila monografie jednoho z nejvýraznějších českých historiků Jindřicha Dejmka s názvem „*Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992)*“ a podtitulem „*Vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky.*“ Tato kniha je souborem 10 relativně samostatných originálních studií. Jak již ostatně z názvu vyplývá, je zaměřena na problematiku zahraniční politiky Československa vůči sousedům a velmocem od roku 1918 (tedy od konce první světové války), až po rozpad československé federace v roce 1992. Toto téma nebylo tehdy v odborné literatuře souborně zpracováno. Monografie je založena na studiu a analýze řady archivních dokumentů. V úvodu je vylíčena celková charakteristika zahraniční politiky, poté zde autor analyzuje vztah ČSR, respektive pozdější ČSSR k jednotlivým

zemím. V této monografii je rovněž popsán vývoj MZV a československé diplomacie. Kniha je dle mého názoru přehledná a poměrně dobře zpracovaná.

O kontroverzní osobnosti Gustáva Husáka pojednává biografie historika Michala Macháčka s názvem „*Gustáv Husák*“, která však tématu bakalářské práce nevěnuje žádnou pozornost.

Elektronické zdroje nebyly v případě mé bakalářské práce příliš relevantní, využil jsem pouze článek „*Willy Brandt a jeho Ostpolitik*“ z webu www.valka.cz a několik článků a archivních dokumentů pro inspiraci, doplnění či ověření informací.

Seznam zkratek

APO – Außerparlamentarische Opposition (Mimoparlamentní opozice)

ARD – Arbeitsgemeinschaft der öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten der Bundesrepublik Deutschland (Asociace Sdružení veřejnoprávních vysílatelů Spolkové republiky Německo)

BRD – Bundesrepublik Deutschland (Spolková republika Německo)

CDU – Christlich Demokratische Union Deutschlands (Křesťanskodemokratická unie Německa)

CSU – Christlich-Soziale Union in Bayern (Křesťansko-sociální unie Bavorska)

ČR – Česká republika

ČSL – Československá strana lidová

ČSR – Československá republika/Česká socialistická republika

ČSS – Československá strana socialistická

ČSSN – Československý svaz novinářů

ČSSR – Československá socialistická republika

ČST – Československá televize

ČTK/ČSTK – Československá tisková kancelář

DKP – Deutsche Kommunistische Partei (Německá komunistická strana)

EHS – Evropské hospodářské společenství

ES – Evropská společenství

EURATOM – Evropské společenství pro atomovou energii

FDP – Freie Demokratische Partei (Svobodná demokratická strana)

FMTIR – Federální ministerstvo technickoinvestičního rozvoje

FMV – Federální ministerstvo vnitra

FMZO – Federální ministerstvo zahraničního obchodu

FMZV – Federální ministerstvo zahraničních věcí

KBSE – Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě

KS – komunistická strana

KSČ – Komunistická strana Československa

KPD – Kommunistische Partei Deutschlands (Komunistická strana Německa)

MDKH – Mezinárodní dělnické komunistické hnutí

MZV – Ministerstvo zahraničních věcí

NATO – Nord Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická aliance)
NDR – Německá demokratická republika
NKS – Německá komunistická strana
NSR – Německá spolková republika
OPEC – Organization of the Petroleum Exporting Countries (Organizace zemí vyvážejících ropu)
OSN – Organizace spojených národů
OZO – Organizace zahraničního obchodu
PAP – Polska Agencja Prasowa (Polská tisková agentura)
PLR – Polská lidová republika
RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci
SALT II – Strategic Arms Limitation Talks (Rozhovory o omezení strategických zbraní)
SED – Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (Sjednocená socialistická strana Německa)
SPD – Sozialdemokratische Partei Deutschlands (Sociálnědemokratická strana Německa)
SPK – Státní plánovací komise
SRN – Spolková republika Německo
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik/Sovětský svaz
TASS – Telegrafní agentura Sovětského svazu
TV – televize
ÚPV – Ústřední plánovací výbor
USA – United States of America (Spojené státy americké)
ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV KSSS – Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu
ZO – zahraniční obchod
ZÚ – zastupitelský úřad

1. Situace v SRN od r. 1945 do konce 70. let

1.1 Situace v Německu po r. 1945

Německo bylo po 2. světové válce po všech stránkách zdevastované a Berlín, stejně jako většina německých měst, téměř srovnán se zemí. Výhra spojenců (Velké Británie, SSSR, USA a Francie) znamenala pro Němce absolutní potupu. Po rozhodnutí mocností bylo přijetím tzv. *Berlínské deklarace* a následným smluvním potvrzením v průběhu konference čtyř mocností v Londýně jeho území rozděleno do čtyř okupačních zón – britskou, francouzskou, americkou a sovětskou. Západní okupační zóny pod správou Velké Británie, Francie a USA se postupně sloučily a 23. května 1949 byla vytvořena Spolková republika Německo (*Bundesrepublik Deutschland*), jejímž hlavním městem se stal Bonn. Ze sovětské zóny se později, 7. října 1949, vytvořila Německá demokratická republika (*Deutsche Demokratische Republik*) s hlavním městem Berlín. Neformálně se těmito státy později říkalo „*Západní Německo*“ a „*Východní Německo*“.

SRN byla spolkovou republikou orientovanou na Západ, ekonomika vycházela ze základů sociálně-tržního hospodářství (*soziale Marktwirtschaft*).¹ Zástupci této liberálnější hospodářské politiky se především v jihoněmecké oblasti soustředili kolem tehdejšího bavorského ministra hospodářství Ludwiga Erharda.² Vypracoval koncepci hospodářství, která přednostně doporučovala a zároveň zajišťovala hospodářskou svobodu, současně ponechávala státu regulační a kontrolní funkci s cílem zaručit co nejvyšší míru sociální spravedlnosti. „*Úkolem státu bylo v pravý okamžik korigovat sociálně nežádoucí vývoj tržního hospodářství, chránit volnou soutěž před vlivem kartelů a monopolů a směřovat přerozdělení příjmů a majetku ve prospěch skupin obyvatelstva, které se neúčastnily hospodářské činnosti, a zajišťovat stabilitu měny.*“³ Znatelný hospodářský vzestup pomohla zajistit měnová reforma a *Marshallův plán*, který finančně přispěl k rychlému znovuoživení hospodářství na předválečnou úroveň.⁴

¹ Soziale Marktwirtschaft = německy sociálně-tržní hospodářství – koncepce smíšené ekonomiky kombinující tržní ekonomiku (významná úloha trhu) s centrálním řízením hospodářství. Ekonomika sociálně-tržní – Sociologická encyklopedie. [online]. 2017 [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Ekonomika_soci%C3%A1ln%C4%9B_tr%C5%BEEn%C3%AD.

² Ludwig Erhard (1897–1977), německý ekonom, ministr hospodářství bavorské spolkové vlády (1945–1963), spolkový ministr hospodářství (1949–1963) a spolkový kancléř (1963–1966).

³ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. ISBN 80-7106-125-5., s. 362.

⁴ Tamtéž.

Od 1. září 1948 byl Konrad Adenauer⁵ prezidentem tzv. *Parlamentní rady*.⁶ V ní bylo zastoupeno 65 poslanců. Dne 8. května 1949 schválil tento orgán tzv. *Základní zákon SRN (Grundgesetz)*, který vstoupil v platnost po vyslovení souhlasu zemských sněmů západoněmeckých zemí.⁷ Spolkový kancléř Konrad Adenauer se stal významnou osobností formující mladou spolkovou republiku. Stěžejním bodem jeho zahraniční politiky byla integrace SRN do západních struktur. Adenauer chtěl nejprve dosáhnout plné suverenity pro spolkovou republiku, což se mu zdálo možné jen v úzké spolupráci s USA, a poté opětovného sjednocení Německa. Za pomoci USA se podařil velký hospodářský rozmach, který umožnil SRN stát se vysoce ceněným obchodním partnerem mnoha států. Vnitropolitický problém spočívající v nutnosti celkové rozsáhlé sociální reformy se podařilo vyřešit v roce 1957, kdy CDU/CSU získala při volbách do Spolkového sněmu absolutní většinu, ačkoliv se na jejím vypracování podílely rovnoměrně všechny politické strany.⁸

Padesátá léta byla v SRN obdobím velmi rychlé modernizace. Impuls k ní dala měnová reforma, základ pozdější prosperity a vnější znak hospodářského vývoje a rekonstrukce země, která se stala nezbytnou pro odstranění následků války. Tento úspěch přitahoval především obyvatele NDR, kteří pod tíhou teroru SED a omezení styků se Západem utíkali přes západní hranici, a to právě ty, jichž bylo nejvíce zapotřebí.⁹ Rostoucí počet emigrantů hrozil hospodářským kolapsem NDR a vrchol uprchlické vlny byl zaznamenán v roce 1953 (330 000 lidí). V důsledku toho byly ztíženy kontroly, omezeno cestování a nedovolené opuštění republiky považováno za trestný čin. Další prudký vzestup počtu emigrantů následoval v roce 1960 po nucené kolektivizaci zemědělství. Část z nich přecházela hranici mezi berlínskými sektory do Západního Berlína, čemuž byl učiněn konec až stavbou Berlínské zdi. Celkem za období od vzniku

⁵ Konrad Adenauer (1876–1967), německý konzervativní politik, starosta Kolína nad Rýnem (1917–1933), první západoněmecký kancléř (1949–1963), zakladatel a první předseda CDU (1950–1966). O Konradu Adenauerovi však existuje velké množství odborné literatury, např. Hans Peter Schwarz: *Adenauer: Der Staatsmann 1952–1967*.

⁶ Parlamentní rada = předchůdce dnešního Bundestagu (Spolkového sněmu), jedna z komor parlamentu. Orgán, který měl za úkol vytvořit provizorní ústavu (tzv. Základní zákon = Grundgesetz) pro SRN a umožnit znovusjednocení Německa. Sešel se 1. září 1948 v Bonnu. 1948: *Parlamentarischer Rat nimmt Arbeit auf*. [online]. 2023 [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/1948-parlamentarischer-rat-nimmt-arbeit-auf-1527924>.

⁷ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. ISBN 80-7106-125-5., s. 337.

⁸ Tamtéž, s. 339–340.

⁹ Tamtéž, s. 341–342.

dvou německých států do dokončení její stavby 13. srpna 1961 uprchlo na Západ 2 868 942 lidí.¹⁰

Pro SRN se stalo vybudování zdi důkazem ztroskotání dosavadní německé politiky spolkové vlády dosáhnout společně se západními mocnostmi politickou silou znovusjednocení Německa. Poznání, že v nastalé situaci hrozí zpřetrhání kontaktů mezi lidmi v obou německých státech a ohrožení jednoty národa, vyvolalo ve Spolkové republice proces změny politického myšlení.¹¹ Ve volbách do Spolkového sněmu v roce 1961 ztratila koalice CDU/CSU absolutní většinu a po koaličních jednáních s FDP musel v polovině volebního období odstoupit Konrad Adenauer. Jeho nástupcem ve funkci spolkového kancléře se stal v říjnu 1963 Ludwig Erhard, který však po třech letech „*padl*“ v souvislosti s krizí v důsledku hospodářské recese v roce 1966. Dne 1. prosince téhož roku zvolil Spolkový sněm dosavadního ministerského předsedu Bádenska-Württemberska Kurta Georga Kiesingera¹² (CDU) spolkovým kancléřem, vicekancléřem a ministrem zahraničních věcí se stal předseda SPD a dosavadní starosta Západního Berlína Willy Brandt.¹³ Kiesinger sestavil vládu „velké koalice“ složenou z představitelů CDU/CSU a SPD. Jejím úkolem bylo odstranit rozpočtový deficit a překonat hospodářskou recesi, což spadalo do kompetence ministra hospodářství Karla Schillera (SPD) a ministra financí Franze Josefa Strausse (CSU).¹⁴ Jejich velké odborné znalosti a dobrá spolupráce přispěly k hospodářským a finančně politickým úspěchům „velké koalice.“ Za tři roky existence schválila důležité reformy vedoucí k modernizaci státu a společnosti.¹⁵

Spolkový kabinet ale stále trval na stanovisku, že „*je jedinou německou vládou oprávněnou mluvit za celý německý národ.*“¹⁶ Na vládu „velké koalice“, podporovanou 90 % poslanců Spolkového sněmu, pohlíželi mnozí lidé velmi kriticky a chápali ji jako nutné přechodné opatření pro překonání hospodářských a politických problémů.

¹⁰ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. ISBN 80-7106-125-5., s. 373.

¹¹ Tamtéž, s. 377.

¹² Kurt Georg Kiesinger (1904–1988), německý politik (CDU), ministerský předseda Bádenska-Württemberska (1958–1966), spolkový kancléř SRN (1966–1969).

¹³ Willy Brandt (1913–1992), německý politik (SPD), starosta Západního Berlína (1957–1966), ministr zahraničí (1966–1969) a spolkový kancléř SRN (1969–1974), předseda SPD (1964–1987), držitel Nobelovy ceny míru (1971). Udavatel směru tzv. „*Neue Ostpolitik*“, vedoucí ke zlepšení vztahů se státy východního bloku.

¹⁴ Franz Josef Strauss (1915–1988), německý politik (CSU), jeden ze zakladatelů a od r. 1961 předseda strany CSU. Spolkový ministr obrany (1956–1962), financí (1966–1969), bavorský ministerský předseda (1978–1988).

¹⁵ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*, s. 378.

¹⁶ Tamtéž, s. 387.

Její existence ochromila normální parlamentní souboj mezi vládní stranou a opozicí, což přispělo ke vzniku mimoparlamentního protestního hnutí, takzvané „*mimoparlamentní opozice*“ (APO). Dosáhla změn životního stylu; pocitů a způsobu chování; avšak převratu v mocenských poměrech ve společnosti nikoliv.¹⁷ Její existence vedla k tomu, že už při prezidentských volbách v březnu 1969 v Berlíně zvítězil ve třetím kole kandidát SPD Gustav Walter Heinemann¹⁸ díky většině hlasů voličů FDP nad kandidátem CDU/CSU Gerhardem Schröderem.¹⁹

Ve volbách do Spolkového sněmu 28. září 1969 získala SPD 224 a CDU/CSU 242 mandátů, následována FDP s 30 mandáty. Bezprostředně na to vyhlásil předseda SPD Willy Brandt vytvoření kabinetu z představitelů SPD a FDP. 22. října 1969 byl Brandt jako první z řad sociální demokracie zvolen spolkovým kancléřem. Vicekancléřem a ministrem zahraničí se stal předseda FDP Walter Scheel.²⁰ Byla vytvořena sociálně-liberální koalice, která zahájila novou *východní politiku*.²¹ Znamenala zlepšením vztahů se státy východního bloku včetně NDR dosáhnout ujednání směřujících k uvolnění napětí a zajištění míru v Evropě. Motivem pro tuto politiku byl zájem SRN na zachování soudržnosti celého německého národa a potřeba zajistit životaschopnost Západního Berlína. Svou ochotu ke konkrétnímu jednání se Spolkovou republikou daly najevo i Sovětský svaz, Polsko a NDR. Mezi vládou a opozicí byl v souvislosti s jednáním o *Moskevské smlouvě*, *Varšavské smlouvě* a *Smlouvě o zásadách vztahů mezi SRN a NDR* veden prudký politický boj.²² Z důvodu rozdílných postojů k východní a celoněmecké politice se spory v průběhu jednání ještě zostřovaly, a to vůči jednotlivým krokům i jejich výsledkům. Spočívaly v obavách, že přijetí stávajících hranic ve smlouvách by znamenalo definitivní uznání linie na Odře a Nise jako západní hranice Polska a uzavření smlouvy s NDR by vedlo k potvrzení její existence jako druhého německého státu podle mezinárodního práva. V červenci 1970 listy Bild-Zeitung a Quick předčasně zveřejnily podklady z moskevského jednání státního tajemníka Egona Bahra,²³ takzvaný „Bahrův

¹⁷ Mimoparlamentní opozice = protestní hnutí mladých lidí proti politickým a mocenským poměrům a autoritám v podnicích, správě, školách a organizacích, manželství a rodině. Dostupné z: MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*, s. 378.

¹⁸ Gustav Walter Heinemann (1899–1976), německý politik (SPD), spolkový ministr vnitra (1949–1950), spravedlnosti (1966–1969), 1. spolkový prezident za SPD (1969–1974).

¹⁹ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*, s. 379.

²⁰ Tamtéž, s. 394.

²¹ Ta byla zahájena již cestou spolkového kancléře Adenauera do Moskvy v září 1955. Dostupné z: MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*, s. 396–397.

²² Tamtéž, s. 397–398.

²³ Egon Bahr (1922–2015), německý politik (SPD), klíčová postava v jednáních v rámci „*Neue Ostpolitik*“, zejména mezi SRN a SSSR či SRN a NDR. Působil také jako státní tajemník v kancléřství SRN.

dokument.²⁴ Odkazoval na potřebu zachování světového míru, dosažení uvolnění napětí a zlepšení vztahů v Evropě, podřízení vzájemných vztahů a politiky SRN a SSSR Chartě OSN a zásadě „zřeknutí se síly.“ Dále zmiňoval respektování hranic, nedotknutelnost dřívějších dohod, prohlášení o úmyslech obou vlád vyjadřující shodnou politickou vůli obou států. Předpokládal například úpravu vztahu k NDR, vstup německých států do OSN či svolání konference o uvolnění bezpečnosti a spolupráce v Evropě.²⁵

1.2 Smlouvy se státy východního bloku

Na začátku roku 1970 byl uzavřen první ze série dokumentů mezi SRN a státy východního bloku v éře „*Neue Ostpolitik*“, tzv. *Moskevská smlouva*.

Jejímu vzniku předcházela přípravná jednání vedená od ledna 1970 státním tajemníkem úřadu spolkového kancléře Egonem Bahrem. Sovětská strana trvala na uznání NDR ze strany SRN podle zásad mezinárodního práva, zatímco Bonn upřednostňoval dohodu o zřeknutí se násilí. Z tohoto důvodu se jednání vyvíjela zpočátku velmi obtížně. Poté, co spolková vláda souhlasila s tím, aby Bahr zahájil konkrétní jednání o hranicích a SRN garantovala stávající hranice podle požadavků sovětského ministra zahraničí Andreje Gromyky, upustila sovětská strana od uznání NDR podle zásad mezinárodního práva v rámci této smlouvy, která byla podepsána 12. srpna 1970 Willy Brandtem, Alexejem Kosyginem, Walterem Scheelem²⁶ a Andrejem Gromykem. Její platnost byla stanovena na neomezenou dobu. Tento dokument se stal vzorem ostatních smluv s Polskem, NDR a Československem. Zároveň umožnil uzavření *Čtyřstranné dohody velmocí o Berlíně*, která vázala Západní Berlín na SRN. Smluvní strany se zavázaly k podpoře zlepšování vztahů v Evropě, a to v podobě zdržení se hrozeb nebo použití násilí, a k zachování podoby hranic evropských států v současném stavu. Prohlásily, že budou respektovat jejich nedotknutelnost a nebudou mít územní nároky vůči komukoliv. Dříve uzavřené smlouvy se staly nedotčenými.²⁷

²⁴ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*, s. 404–405.

²⁵ KABÁTOVÁ, Martina. *Ostpolitik na příkladu Smlouvy o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra německých a rakouských studií, s. 32.

²⁶ Walter Scheel (1919–2016), německý politik (FDP), spolkový ministr hospodářství (1961–1966), spolkový ministr zahraničí a vicekancléř (1969–1974), r. 1974 krátce i spolkový kancléř SRN, poslanec Evropského parlamentu (1958–1969), spolkový prezident (1974–1979).

²⁷ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*, s. 399–400.

V březnu 1970 byly zahájeny rozhovory o novém uspořádání poměrů v Západním Berlíně. Nový statut znamenal zachování práv všech mocností (tj. SSSR, Francie, Velké Británie a USA) a zavazoval SSSR k usnadnění tranzitu mezi Berlínem a SRN. Na jaře roku 1971 dospěly jednající strany ke společné koncepci *Čtyřstranné dohody*, která byla podepsána 3. září 1971. I když nevyřešila berlínskou otázku, umožnila částečné uvolnění a stabilizaci zdejších poměrů a přispěla ke zlepšení celkové evropské i mezinárodní situace. Představovala podporu velmocí Brandtově východní politice, a tím i narovnání vzájemných vztahů SRN a Východu.²⁸

V listopadu 1970 začala oficiální jednání ministrů zahraničních věcí Polska a SRN Stefana Jędrychowského a Waltera Scheela. Již 7. prosince téhož roku byla, po schválení výsledku jednání spolkovým kancléřem Willy Brandtem, předsedou vlády Józefem Cyrankiewiczem a oběma ministry zahraničí, tzv. *Varšavská smlouva* podepsána. Obě strany v ní uznaly jako západní hranici Polska Odru a Nisu a vzdaly se všech územních nároků, zavázaly se k mírovým řešením sporů a výměně velvyslanců. Polsko se zřeklo všech nároků na reparace a povolilo dobrovolné vystěhování svých občanů německé národnosti.

Vztahy SRN a NDR se podařilo upravit ve *Smlouvě o zásadách vztahů mezi SRN a NDR* z 21. prosince 1972. Dokument stanovil závazek obou států usilovat o dobré sousedské vztahy, dodržovat principy *Charty Spojených národů* a zřeknutí se použití a hrozby násilím. Současně potvrdil vzájemnou nedotknutelnost hranic, uznání jejich územní celistvosti a respektování nezávislosti a samostatnosti každého z nich ve vnitřních i zahraničních záležitostech. Vyjádřil ochotu k řešení praktických a humanitárních otázek a k uzavření dohody o vzájemné spolupráci v různých oblastech.²⁹ Nepřinesl však vyřešení „německé otázky“ a následné vyjednávání o sjednocení, které očekával Willy Brandt a další němečtí politici. Přesto přispěl k uvolnění napětí ve střední Evropě a získal si mimořádnou pozornost v německém, evropském i světovém tisku. Byl považován za „významný krok k mírové Evropě“ či „historický dokument.“

Po neúspěšném hlasování o vyslovení nedůvěry kancléři Brandtovi³⁰ schválili 17. května 1972 poslanci Spolkového sněmu usnesení k východním smlouvám,

²⁸ KABÁTOVÁ, Martina. *Ostpolitik na příkladu Smlouvy o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra německých a rakouských studií, s. 32–33.

²⁹ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*, s. 406–407.

³⁰ Hlasování iniciovala frakce CDU/CSU a proběhlo 27. dubna 1972. Dostupné z: MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*, s. 396.

stávajícím hranicím a německé politice. Jeho znění potvrdilo směřování politiky SRN k uvolnění napětí v rámci Evropy a neuplatňování nároků na změny území nebo hranic.

V předčasných volbách do Spolkového sněmu v listopadu téhož roku dosáhly obě vládnoucí strany jasného vítězství a SPD se poprvé stala tou nejsilnější.³¹ Posílená vládnoucí koalice mohla s jasnou většinou 271 poslanců pokračovat ve své práci.³²

1.3 Zahraniční politika Československa po r. 1945

Zahraniční politika poválečné československé republiky předpokládala další rozvoj československo-sovětského spojení a vztahů s Velkou Británií a Francií. Prezident Edvard Beneš a vláda reprezentovaná ministrem zahraničí Janem Masarykem se v oblasti střední Evropy orientovala na vybudování spojení se slovanskými státy nebo jeho obnovení (zejména Polskem a Jugoslávií). Předpokládala i aktivní účast ČSR v mezinárodních organizacích – především OSN, již byla jedním ze zakládajících členů. Podmínkou uskutečnění této politiky bylo zajistit bezpečnost státu proti očekávané nové agresivní politice Německa, což ovšem předpokládalo pokračování spolupráce mezi SSSR a Západem. Moskva, chápaná většinou české a slovenské veřejnosti i politickou elitou jako garant nezávislosti států vůči Německu na jedné straně, na té druhé mnohonásobně demonstrovala své egoistické záměry a snažila se ovlivňovat život v ČSR. Jako definitivní začlenění ČSR do sovětského bloku je možno chápat léto roku 1947, kdy byla ČSR Moskvou donucena k revizi rozhodnutí účasti na *Marshallově plánu*.

Roku 1948 se v ČSR po únorovém převratu ujali moci komunisté a prezidentem byl zvolen Klement Gottwald. V Československu došlo k mnoha společenským i politickým změnám. Společnost byla velkou měrou podřízena komunistickému režimu. Země se stala součástí tzv. východního bloku se silnou orientací na SSSR.

Zahraniční politika komunistické vlády, formálně vedené Vladimírem Clementisem,³³ pokračovala v intenzifikaci vztahů s Moskvou, naprosto nezbytné pro udržení režimu, a dále v uzavírání spojeneckých smluv s Bulharskem, Rumunskem a Maďarskem.

³¹ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*, s. 396.

³² Tamtéž, s. 404.

³³ Vladimír Clementis (1902–1952), slovenský komunistický politik, publicista a diplomat; ministr zahraničí (1948–1950).

V říjnu 1949 se povaha do té doby slovanské a obranné protiněmecké politiky změnila v třídně-ideologickou. Symbolem této změny bylo uznání Německé demokratické republiky, dávané do protikladu s militaristickou a revanšistickou povahou západoněmeckého státu. To jasně svědčilo o rychlé přeměně lidově demokratického Československa absolutně ve všech otázkách následujícího moskevské vládcy.

Od konce čtyřicátých do poloviny padesátých let následoval největší úpadek zahraničně-politických aktivit, čemuž nasvědčovalo odstranění Clementise a jeho stoupců z MZV a dalších úřadů v březnu 1950 a v mezinárodním měřítku kopírování sovětských stanovisek vůči zásadním problémům světové politiky. MZV bylo od ledna 1953 formálně řízeno náměstkem předsedy vlády Viliamem Širokým.³⁴ Jediným výraznějším počinem vlastní politiky bylo upevnění vztahů s NDR společnou deklarací z 25. června 1950, která mj. uznala absolutní neplatnost mnichovské dohody, a návštěva Klementa Gottwalda ve Východním Berlíně v březnu 1952.

Vztahy se Západem byly na svém minimu, stejně jako aktivita v OSN a dalších organizacích. Kontakty s dekolonizujícím se třetím světem byly navazovány jen tam, kde se nové vlády alespoň částečně přikláněly k SSSR.

Ani po Stalinově a Gottwaldově smrti a nástupu nového ministra zahraničí Václava Davida³⁵ se trend politiky příliš nezměnil. V nejdůležitějším problému, postoji k tzv. „německé otázce“, byla stále následována politika Moskvy spočívající především ve snaze zabránit znovuvybrojení Spolkové republiky a jejímu začlenění do západních hospodářských a politických struktur.

Ve vztahu k centrální části Evropy bylo kopírování sovětské politiky formálně završeno spoluúčastí představitelů ČSR při založení Moskvou vedeného *Varšavského paktu* 14. května 1955. Tato smlouva formálně reagovala na vstup SRN do NATO, ale ve skutečnosti jen potvrzovala úplnou politickou i vojenskou podřízenost ČSR a ostatních spojenců záměrům SSSR.³⁶

³⁴ Viliam Široký (1902–1971), slovenský komunista, předseda československé vlády (1953–1963), dlouholetý poslanec.

³⁵ Václav David (1910–1996), československý komunistický politik, ministr zahraničí (1953–1968), poslanec Národního a Federálního shromáždění.

³⁶ DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. ISBN 80-86547-07-8, s. 27–32.

Od druhé poloviny padesátých let vytvořila „*chruščovská doktrína*“³⁷ prostor pro zahraničně-politické aktivity v mezistátních vztazích v rámci komunistického bloku, zaměřené na první vzájemné návštěvy stranických a státních činitelů, a ve vztazích k osvobozujícím se rozvojovým zemím v Africe a Asii.³⁸

Období tzv. *pražského jara* a nástup nového vedení československé diplomacie v čele s Jiřím Hájkem³⁹ nevnesly do zahraniční politiky radikální změny. Program československých reformních komunistů zdůrazňoval rovnoprávný přístup ve vztazích mezi spojenci, ale Československo zůstávalo i nadále součástí *socialistického tábora* v čele s Moskvou. Připadla mu úloha obhajoby „*obrodného procesu*“ uvnitř sovětského bloku. Nepočítalo se ale s možností, že by se Moskva pokusila prosadit své představy v ČSSR mocensky, a nezvažovala jakákoliv obranná diplomatická ani vojenská opatření. Vpád sovětských a spojeneckých vojsk do ČSSR 20.–21. srpna 1968 byl proto překvapením, a i přes oficiální protest a vystoupení ministra J. Hájka v OSN proti sovětské lži o pozvání vojsk vládou se už na výsledku sovětské akce nemohlo mnoho změnit. Definitivně byla jejich přítomnost legalizována podpisem československo-sovětské dohody v říjnu 1968. Leonidem Iljičem Brežněvem vyhlášená doktrína omezila suverenitu jednotlivých socialistických států, což se výrazně dotklo i ČSSR a její další zahraniční politiky. Nadiktovala ji nová spojenecká smlouva z 6. května 1970. Nové vedení KSČ v čele s Gustávem Husákem, šéfem strany a od roku 1975 také prezidentem, dosazené a ovlivňované Sověty, předurčovalo ČSSR k tomu, že se stala nejspolehlivějším a nejposlušnějším státem celého bloku.⁴⁰

Praha se hlásila k myšlence *Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě* (KBSE). Při vrcholné schůzce konference v Helsinkách ve dnech 30. července – 1. srpna 1975 podepsali šéfové účastnických zemí (33 evropských států včetně Československa, USA a Kanady) závěrečný protokol, jímž byla stvrzena nedotknutelnost hranic vytvořených po druhé světové válce. Zároveň se státy zřekly využívání síly, napomáhání terorismu a zavázaly se k dodržování lidských práv. Tento protokol nepředstavoval závaznou smlouvu, ale pouze společné prohlášení o záměrech.⁴¹

³⁷ Chruščovská doktrína = soubor zásad, týkajících se možnosti rozvoje zahraničně-politických aktivit „satelitů“ Moskvy, včetně tehdejšího Československa. Dostupné z: DEJMEK, Jindřich. *Československo*. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. ISBN 80-86547-07-8, s. 33.

³⁸ Tamtéž, s. 33.

³⁹ Jiří Hájek (1913–1993), československý politik a diplomat, ministr školství (1965–1968), ministr zahraničí (1968). Jeden z mluvčích Charty 77.

⁴⁰ DEJMEK, Jindřich. *Československo*, s. 35–36.

⁴¹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0553-3, s. 336.

Za Československo se této konferenci a podpisu závěrečného protokolu zúčastnili prezident Gustáv Husák spolu s předsedou vlády Lubomírem Štrougalem a ministrem zahraničí Bohuslavem Chňoupkem. S několika západními státníky se tam setkali mnohdy poprvé na podobné úrovni.

1.4 Vztahy mezi ČS(S)R a SRN v letech 1949–1961

Bilaterální politické vztahy mezi Československem a SRN byly v padesátých letech a na začátku šedesátých let ovlivněny řadou vnějších faktorů, zejména však sovětskou zahraniční politikou a zájmy velmocí v německé otázce, Adenauerovou východní politikou a permanentním bojem o legitimitu mezi oběma německými státy.⁴² Jen těžko lze tvrdit, že by šlo v tomto období o zahraniční politiku dvou suverénních států. Československo nemohlo upřednostnit národní zájmy před ideologickými postoji (zásadami socialistického internacionalismu v mezinárodní politice), aby nebyla ohrožena soudržnost celého východního bloku.⁴³ Do roku 1954 neexistovaly politický dialog a oficiální diplomatické styky mezi oběma zeměmi, činnost nevyvíjela ani žádná československá konzulární zastoupení na území SRN.⁴⁴ Vztah nebyl pro ČSR prioritou, na formulaci vlastních zájmů rezignovala, o rozvoji svých iniciativ v bilaterální oblasti neuvažovala. Jiná situace panovala v hospodářské oblasti, kde vzájemný obchod nebyl faktickou neexistencí politických styků výrazně poznamenán a obě strany dokonce obcházely i mezinárodněpolitická omezení (např. americké embargo na vývoz ze zemí sovětského bloku).⁴⁵

Po berlínské konferenci ministrů zahraničních věcí na přelomu ledna a února 1954 začalo sblížení mezi SSSR a SRN, což si československá diplomacie vyložila jako jednoznačný signál pro vlastní aktivity vůči Spolkové republice Německo a mezi roky 1954–1956 učinila první nabídky navázání diplomatických styků.⁴⁶ Byly však adresovány pouze nepřímo jednostrannými prohlášeními oficiálních představitelů, např. ministra zahraničí Václava Davida nebo přímo prezidenta Antonína Zápotockého (29. ledna a 3. února 1955).⁴⁷ Nedošlo však na písemnou nabídku v podobě standardní diplomatické korespondence a bonnská oficiální místa na tato prohlášení nereagovala.⁴⁸ Československá diplomacie v období let 1954–1955 nedokázala využít vhodný moment v mezinárodních vztazích pro realizaci vlastních národních zájmů. Situaci zkomplikovalo

⁴² GREGEROVÁ, Magda. *Vývoj československo-západoněmeckých vztahů v letech 1949–1961: Národní zájmy versus socialistický internacionalismus*. Acta Universitatis Carolinae – Studia Territoria VI. 2004, 4, č. 6, s. 105. ISSN 1213-4449.

⁴³ Tamtéž, s. 106.

⁴⁴ Tamtéž, s. 109.

⁴⁵ Tamtéž, s. 113.

⁴⁶ Tamtéž, s. 113–114.

⁴⁷ Tamtéž, s. 115.

⁴⁸ Tamtéž, s. 116.

navázání diplomatických styků SSSR se SRN (počátek Adenauerovy východní politiky) a vyhlášení *Hallsteinovy doktríny*⁴⁹ v prosinci 1955.⁵⁰ Analýzou Adenauerovy východní politiky dospělo Československo k názoru, že Hallsteinova doktrína je víceméně krátkodobá, ideologická a lehce napadnutelná a stanovisko vlády SRN k diplomatickým stykům se socialistickými státy dlouhodobě neudržitelné. Předpokládalo její zrušení, i když SRN dávala zřetelně najevo, že se tomu v blízké době nestane, a československé snahy navázat diplomatické styky průběžně odmítala.⁵¹ V hodnocení celkové situace v SRN přikládalo Československo příliš velkou váhu zahraničněpolitickým postojům SPD, když v reakci na iniciativy ČSR a Polska na navázání diplomatických styků rozpoutala ve Spolkovém sněmu debatu na toto téma. Zastávala na rozdíl od CDU/CSU názor, že „*vztahy k zemím východní Evropy by nejprve měly být normalizovány s Polskem a s Československem, které bezprostředně sousedí se Spolkovou republikou.*“⁵²

Předseda vlády Viliam Široký reagoval v červenci 1956 návrhem navázat diplomatické styky a současně uzavřít pakt o neútočení mezi ČSR a SRN, což byl nepřijatelný požadavek nejen ze strany CDU/CSU, ale i pro SPD, které ho chápaly jako snahu vyvolat ve Spolkové republice vnitropolitickou diskusi na uznání poválečného stavu hranic.⁵³ Při následné návštěvě poslanců Spolkového sněmu za FDP v Československu na podzim téhož roku členové delegace potvrdili, že se při veřejné obhajobě politiky zlepšování vztahů s ČSR setkávají s námitkami vůči upřímně míněné vůli po mírové spolupráci a prohloubení hospodářských a politických styků.⁵⁴

Ministerstvo zahraničních věcí v září 1956 podrobně rozpracovalo zásady dalšího vývoje styků se SRN s cílem nepodnikat nic, co by napomáhalo Adenauerovi, ale naopak účinně podporovalo „*pokrokové*“ síly a izolaci „*militaristů*“. Když v únoru 1957 navrhl SSSR celý balík bilaterálních smluv se SRN (tzv. *Bulganinovo poselství*), Československo neučinilo nic podobného. Naopak podpořilo sovětskou ideologickou propagandu namířenou proti atomovému vyzbrojení Bundeswehru a začlenění Spolkové

⁴⁹ Hallsteinova doktrína = zahraničně-politická zásada formulovaná v r. 1955 Walterem Hallsteinem, německým politikem, právníkem a poradcem kancléře K. Adenauera. Znamenala nenavazování standardních diplomatických styků SRN se státy, které mezinárodně právně uznaly NDR. Výjimku v ní tvořila relace se Sovětským svazem. Vycházela z teze, že Spolková republika Německo je jediným právoplatným zástupcem celého německého národa. VHU PRAHA. [online]. 2020 [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/hallsteinova-doktrina-dve-casti-nemecka-ve-viru-sporu/>.

⁵⁰ GREGEROVÁ, Magda. *Vývoj*, s. 117.

⁵¹ Tamtéž, s. 121.

⁵² Tamtéž, s. 122–123.

⁵³ Tamtéž, s. 123.

⁵⁴ Tamtéž, s. 123–124.

republiky do EURATOMu a EHS v dubnu téhož roku.⁵⁵ Znovu se snažilo využít politickou koncepci SPD a zároveň podporu ze strany NDR ke zlepšení vztahů ještě před volbami do Spolkového sněmu, avšak po nesouhlasu vedoucího československé vojenské mise v Západním Berlíně byla další iniciativa k navázání diplomatických styků doporučena až po odsouhlasení sovětskou stranou, a to po parlamentních volbách.⁵⁶ Ty na podzim 1957 přinesly vítězství CDU, což neznamenal šanci na změnu Adenauerovy východní politiky a tím ani československé. Jejím hlavním úkolem zůstávala podpora „*demokratických sil v západním Německu*“, boje proti militarismu a revanšismu a nově i postavení NDR v mezinárodní oblasti.⁵⁷ Další kroky ke zlepšování vztahů byly ze strany ČSR podniknuty v červenci 1958, kdy byl předsedou vlády Viliamem Širokým zaslán spolkovému kancléři Adenauerovi dopis k opětovnému řešení otázky paktu o neútočení mezi oběma zeměmi, který vítal i Sovětský svaz s ohledem na své snahy o uzavření stejné dohody mezi členskými státy Varšavské smlouvy a NATO, zároveň s nabídkou na navázání diplomatických styků. Německé straně byl dopis doručen prostřednictvím sovětského velvyslance v Bonnu.⁵⁸ Oficiálně se k němu nevyjádřila, kancléřův výrok o tom, „*že klíč k řešení se nachází v Moskvě, a ne v satelitech*“, si československá strana vyložila tak, že Adenauer nebyl zcela přesvědčen o podpoře SSSR samostatným iniciativám zemí východního bloku.⁵⁹

V důsledku 2. *berlínské krize* vyvolané Sovětským svazem vplynuly pro československou zahraniční politiku jiné priority než bilaterální vztahy se SRN, a to zejména podpory sovětských návrhů na řešení německé otázky. ČSR se ukázala jako spojenec Moskvy i Východního Berlína, když podporovala sovětský návrh mírové smlouvy na řešení otázky Západního Berlína a růst mezinárodní autority NDR.⁶⁰ Ochota navazovat styky se Spolkovou republikou nebyla zdůrazňována a nebyly činěny další nabídky v tomto směru.⁶¹

V roce 1959 dostala ČSR společně s Polskem nabídku s návrhem na nepoužití síly ve vzájemných vztazích a současně s tím na navázání diplomatických styků. Podle doporučení ministerstva zahraničních věcí na ni měla reagovat provokativní výzvou k podniknutí kroku SRN k diplomatickému uznání NDR. Nakonec na ni

⁵⁵ GREGEROVÁ, Magda. *Vývoj*, s. 124–125.

⁵⁶ Tamtéž, s. 127–128.

⁵⁷ Tamtéž, s. 129–130.

⁵⁸ Tamtéž, s. 134–135.

⁵⁹ Tamtéž, s. 137.

⁶⁰ Tamtéž, s. 139–140.

⁶¹ Tamtéž, s. 141.

z rozhodnutí prezidenta Antonína Novotného nereagovala vůbec. Tato iniciativa však měla význam v tom, že byla posledním návrhem ve vzájemných vztazích do stavby Berlínské zdi. V případě jejího přijetí mohla znamenat průlom do *Hallsteinovy doktríny*.

Od roku 1960, kdy byl novou ústavou přijat oficiální název státu „*Československá socialistická republika*“, se SRN stala opět ideologickým nepřítelem a byla vydávána za hlavní bezpečnostní hrozbu. ČSSR patřila k jedné z nejaktivnějších zemí východního bloku podílejících se na kampani proti revanšistické a militaristické politice SRN.⁶² Stavba Berlínské zdi v roce 1961 byla spornou událostí z pohledu státních zájmů ČSSR, když ji většina československého obyvatelstva odmítla přijmout jako národní zájem. Stabilizovala sice východoněmecký stát, ale vztahy k NDR nemohly plnohodnotně nahradit bilaterální československo-západoněmecké.⁶³ Neúspěchy československé zahraniční politiky soustředěné na obhajobu zásad socialistického internacionalismu v německé otázce se projeví i v roce 1962, po nástupu Gerharda Schrödera do čela bonnského ministerstva zahraničních věcí SRN, při jednáních o obchodních misích s některými zeměmi sovětského bloku. Československá místa shodně s Východním Berlínem považovala zřizování obchodních misí za snahu o prolomení jednoty zemí socialistického tábora. Jejich zřízení mohlo být prvním krokem k postupnému odbourávání *Hallsteinovy doktríny*. Pro vlastní zájmy Československa mohla výměna obchodních misí se SRN znamenat výrazné vylepšení bilance vzájemných vztahů v politické i ekonomické rovině.⁶⁴ Jednání o obchodních misích byla ze strany ČSSR, SSSR a NDR zdržována odmítáním tzv. „*berlínské klauzule*“, kterou chtěla SRN rozšířit platnost mise i na Západní Berlín. V důsledku toho se první zemí se zřízením obchodním zastoupením SRN stalo v březnu 1963 Polsko a v říjnu téhož roku Rumunsko, ČSSR ji uzavřela až v roce 1967. Skutečnost, že právě Rumunsko bylo první zemí sovětského bloku, která prolomila *Hallsteinovu doktrínu* a navázala v roce 1967 diplomatické styky se SRN, byla pro Československo lekcí v tom, že celá jeho politicko-diplomatická aktivita v padesátých letech a upřednostňování ideologie v politice nad své vlastní zájmy vyzněla jako námaha špatným směrem.⁶⁵

⁶² GREGEROVÁ, Magda. *Vývoj*, s. 142–143.

⁶³ Tamtéž, s. 144–145.

⁶⁴ Tamtéž, s. 146.

⁶⁵ Tamtéž, s. 147.

1.5 Vztahy mezi ČSSR a SRN v 70. letech

Vztahy ČSSR se Západem, obzvláště se SRN, dočasně zmrazené po invazi vojsk Varšavské smlouvy, se začaly postupně obnovovat v podmínkách *détente*⁶⁶ mezi SSSR a Západem. Dělo se tak především z hospodářských důvodů, a to po nástupu pragmatičtějšího Bohuslava Chňoupka do čela československé diplomacie.⁶⁷

Díky uzavření *Pražské smlouvy* v prosinci 1973 byly vytvořeny podmínky pro rozvoj politických kontaktů mezi ČSSR a SRN. Dne 20. května 1974 začala v Praze jednání o smlouvě, týkající se hospodářské, průmyslové a technické spolupráce. Dne 19. listopadu téhož roku byla tato časově neomezená smlouva v Bonnu parafována a 22. ledna 1975 podepsána. SRN si tím upevnila pozici zdaleka nejdůležitějšího obchodního partnera ČSSR ze západních států.⁶⁸

V první polovině sedmdesátých let došlo u obou stran k přesvědčení, že v tomto období bylo dosaženo značného rozšíření objemu vzájemné zbožíové výměny, a tudíž je dobré usilovat o její další rozvoj.

Proto byla obchodní zastoupení zřízená roku 1967 v roce 1973 doplněna v Kolíně nad Rýnem založením *Československého kruhu (Tschechoslowakischer Kreis des Ost-Ausschusses)* a o rok později v Praze vytvořením *Sekce SRN v Československé obchodní komoře (Sektion BRD in der Tschechoslowakischen Handelskammer)*.

Ve druhé polovině sedmdesátých let došlo k oživení hospodářské a technické spolupráce. Jednalo se o setkání představenstva *Tschechoslowakischer-Kreis des Ost-Ausschusses der Deutschen Wirtschaft* a *Sekce SRN v Československé obchodní komoře*, dále *Československé obchodní komory* v letech 1975 a 1976 či *Průmyslové a obchodní komory v Augsburgu (Industrie- und Handelskammer zu Augsburg)* v roce 1976, nebo akce *Průmyslový týden v Düsseldorfu* a *Technický týden SRN v Praze* (obě v roce 1975). V sedmdesátých letech došlo také k obdobnému růstu intenzity vzájemných výměn zboží mezi ČSSR a jí pronajatou částí hamburského přístavu.

⁶⁶ Détente = slovo pochází z francouzštiny, znamená uvolnění či uvolňování. Ve významu mezinárodních vztahů užíváno jako politika détente = uvolnění vztahů, zmírnění napětí mezi USA a SSSR v době studené války. Detente | History & Facts | Britannica [online]. 2023 [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/detente>.

⁶⁷ DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. ISBN 80-86547-07-8, s. 36–37.

⁶⁸ Tamtéž, s. 80–81.

Dne 9. listopadu 1979 vstoupila v platnost smlouva o spolupráci mezi *Československou obchodní komorou a Ost-Ausschuss der Deutschen Wirtschaft*, která si kladla za cíl podporovat hospodářskou, průmyslovou a technickou spolupráci. Na základě smlouvy z r. 1975 pravidelně zasedaly různé komise. Od 1. ledna 1976 měly západoněmecké společnosti možnost si v Československu zakládat svá vlastní *byra* (neboli zastoupení), což mj. velmi pozitivně ovlivnilo vzájemné hospodářské vztahy.⁶⁹

Podpis moskevské a varšavské smlouvy vytvářel příznivější rámec i pro další zlepšování vztahů mezi SRN a ČSSR. Nové československé směrnice, tzv. „*Zásady postupu pro jednání ČSSR s NSR*“, byly schváleny už na přelomu září a října 1970 nejprve ministerstvem zahraničí a následně partajními špičkami.⁷⁰

Ještě před přípravou samotné pražské smlouvy proběhlo 31. března 1971 první kolo předběžných rozhovorů za účasti státního tajemníka ministerstva zahraničních věcí SRN Paula Franka⁷¹ a náměstka ministra zahraničních věcí ČSSR Milana Klusáka.⁷² Hlavním bodem jednání byla rozdílná interpretace Mnichovské dohody. Další kola se konala často s velkým odstupem střídavě v Bonnu a Praze, ale až do června 1972 nenastalo podstatné sblížení stanovisek. Zástupci ČSSR prosazovali formulaci o její „*neplatnosti od samého počátku*.“ Z odborné literatury se dozvídáme: „*Za jednání se v podstatě prosadilo německé stanovisko, tj. že mnichovská dohoda bude ve smlouvě označena za „neplatnou“; z této formulace nebylo možné vyvodit žádné nepříznivé právní důsledky pro nikoho, ani materiální nároky Československa*.“⁷³

Přípravné rozhovory skončily po dvou letech poté, co spolkový kancléř Willy Brandt obdržel dopis ministerského předsedy Lubomíra Štrougala⁷⁴ s návrhem řešení v uznání „nulity“ mnichovské dohody bez možnosti vyvozovat z této skutečnosti další důsledky. Byla to snaha o kompromis, který by spor svým způsobem vyřešil. Nepřinesl sice konkrétní řešení, ale německou stranou byl vítán. Uzavřely se tak

⁶⁹ JAKUBEC, Ivan. *Československo-západoněmecké obchodněpolitické a dopravněpolitické vztahy v období 1968-1989*. Acta Oeconomica Pragensia. 16, 2008, č. 1, s. 39–40.

⁷⁰ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie komunistického Československa a definitivní zneplatnění Mnichovské dohody (1948–1973/74)*. *Moderní dějiny: Časopis pro dějiny 19. a 20. století*. 28, 2020, č. 1, s. 150. ISSN 1210-6860.

⁷¹ Paul Frank (1918–2011), německý diplomat, člen ministerstva zahraničí (1950–1974), od r. 1970 státní tajemník na spolkovém ministerstvu zahraničí pod vedením Waltera Scheela. Jedna z klíčových postav, která umožnila uzavřít smlouvy se státy východního bloku (se SSSR a PLR v r. 1970 a s ČSSR v r. 1973).

⁷² Milan Klusák (1923–1992), československý diplomat, vysokoškolský pedagog a ministr kultury ČSR (1973–1988).

⁷³ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*, s. 414.

⁷⁴ Lubomír Štrougal (1924–2023), československý komunistický politik, ministr zemědělství (1959–1961), vnitra (1961–1965) a předseda vlády ČSSR (1970–1988). Jeden z hlavních představitelů politiky normalizace po r. 1968.

neoficiální sondážní rozhovory čítající pět neúspěšných kol a šesté, jakési *remízové*. Jejich předmětem byla výhradně otázka mnichovské dohody spolu s formou a časovým termínem jejího prohlášení za neplatnou. Německá strana několikrát navrhla se tématikou Mnichova nezabývat, případně ho odsunout, avšak pro československou vládu bylo „odčinění Mnichova“ podmínkou uzavření smlouvy.⁷⁵

První oficiální jednání o smlouvě bylo zahájeno 7. května 1973 v Praze za účasti delegací vedených Jiřím Götzem⁷⁶ (ČSSR) a Paulem Frankem (SRN). S ohledem na precedens vytvořený předchozími smlouvami s Moskvou, Polskem a NDR, byla dohoda poměrně bezproblémová. Šlo zejména o články III a IV – o zakotvení zásad *Charty OSN*, řešení sporů výlučně mírovými prostředky, zřeknutí se hrozby silou a respektování územní celistvosti a hranic.

Druhé kolo oficiálních jednání vyhotilo situaci ohledně rozdílného pohledu na platnost mnichovské dohody natolik, že hrozilo, že většina sporných pojmů bude muset být vysvětlena a upřesněna. Nakonec byl ale nalezen kompromis a dokončena textace smlouvy.

Posledním bodem jednání byl český překlad názvu „*Bundesrepublik Deutschland*.“ Správný překlad „*Spolková republika Německo*“ byl z důvodu obavy z předjímání zvláštního postavení SRN jako mluvčího celého Německa nahrazen překladem „*Německá spolková republika*“ jako protějšek Německé demokratické republiky.

Smlouva byla parafována 20. června 1973 ministry zahraničních věcí Bohuslavem Chňoupkem a Walterem Scheelem. Termín jejího podpisu plánovaný na dobu mezi 15. srpnem a 15. zářím byl ale odložen kvůli nevyřešené otázce zastupování zájmů Západního Berlína Spolkovou republikou. Po rozšíření smlouvy i na Západní Berlín si vlády vyměnily diplomatické nóty a 11. prosince 1973 byla slavnostně podepsána v Praze spolkovým kancléřem Willy Brandtem a ministrem zahraničí Walterem Scheelem, za Československo předsedou vlády Lubomírem Štrougalem a ministrem zahraničí Bohuslavem Chňoupkem.⁷⁷

⁷⁵ BŘACH, Radko. *Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN z roku 1973: od prvních rozhovorů po ratifikaci smlouvy: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 80-85270-37-4, s. 24–25.

⁷⁶ Jiří Götz (1921–1995), československý diplomat, ve službách MZV (1950–1986) jako náměstek ministra zahraničí Jána Marka a Bohuslava Chňoupka (1971–1974). Velvyslanec ČSSR v SRN (1974–1983). Poradce B. Chňoupka (1983–1986).

⁷⁷ Bohuslav Chňoupek (1925–2004), též Bohuš Chňoupek. Československý politik, diplomat a publicista. Jeden z hlavních představitelů KSČ za doby normalizace. Ministr zahraničí ČSSR (1971–1988), poslanec Federálního shromáždění (1972–1990).

Pro oblasti hospodářství a dopravy byl důležitý V. článek smlouvy. Obsahoval prohlášení o podniknutí dalších kroků k prohloubení rozvoje vzájemných vztahů a souhlas se sousedskou spoluprací v oblastech hospodářství, vědy, vědeckotechnických styků, kultury, ochrany prostředí, sportu, dopravy a jiných styků v zájmu obou stran.⁷⁸

Ratifikace smlouvy ve Spolkovém sněmu narazila na problém interpretace mnichovské dohody československou stranou jako „*neplatné od samotného počátku*“. Ve Spolkovém sněmu k ní došlo až 10. července 1974, ve Federálním shromáždění 15. července. V platnost vstoupila po výměně ratifikačních listin 19. července 1974.

Ve Spolkové republice došlo v době procesu ratifikace k výměně na postu spolkového kancléře. Po odstoupení Willyho Brandta byl jeho nástupcem zvolen Helmut Schmidt.⁷⁹ Walter Scheel se stal spolkovým prezidentem a na místě ministra zahraničních věcí ho nahradil Hans Dietrich Genscher.⁸⁰

Výměnou ratifikačních listin však neskončil spor o interpretaci smlouvy. Naopak po prohlášení nového spolkového ministra zahraničí Genschera o nesouhlasu Spolkové republiky s interpretací přednesenou ministrem Chňoupkem před Federálním shromážděním se spor o mnichovskou dohodu opět rozhořel. Československá vláda se totiž rozhodla i nadále vycházet pouze z vlastní interpretace smlouvy. Smlouva ale vstoupila dnem výměny ratifikačních listin v platnost.⁸¹

Československo si od ní slibovalo především přínos pro hospodářství, zejména ve spolupráci na třetích trzích a v technologické pomoci. V oblasti hospodářské spolupráce panovala shoda, a i Spolková republika o ni projevila zájem.

⁷⁸ JAKUBEC, Ivan. *Československo-západoněmecké obchodněpolitické a dopravněpolitické vztahy v období 1968–1989*. Acta Oeconomica Pragensia. 16, 2008, č. 1, s. 38–39.

⁷⁹ Helmut Schmidt (1918–2015), německý politik (SPD), místopředseda SPD (1968–1984), poslanec Spolkového sněmu (1953–1987), Evropského parlamentu (1958–1961), spolkový ministr obrany (1969–1972), financí a hospodářství (1972–1974), spolkový kancléř SRN (1974–1982).

⁸⁰ Hans Dietrich Genscher (1927–2016), německý politik (FDP), spolkový ministr vnitra (1969–1974), spolkový ministr zahraničí a vicekancléř (1974–1992), předseda strany FDP (1974–1985).

⁸¹ KABÁTOVÁ, Martina. *Ostpolitik na příkladu Smlouvy o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra německých a rakouských studií, s. 35–38.

2. Návštěva Gustáva Husáka v SRN v dubnu 1978

Období pěti let po podpisu pražské smlouvy se stalo vrcholem dosavadních československo-západoněmeckých vztahů. Tomu nebránilo ani kritické vymezení opoziční CDU/CSU proti jejímu přijetí. Na konci března roku 1975 přijel poprvé do Prahy nový šéf spolkového ministerstva zahraničí SRN Hans Dietrich Genscher. Cílem jeho návštěvy bylo uzavření dohody týkající se zintenzivnění hospodářské a technické spolupráce. Koncem července téhož roku došlo na konferenci v Helsinkách k setkání prezidenta ČSSR Gustáva Husáka a předsedy vlády Lubomíra Štrougala se západoněmeckým kancléřem Helmutem Schmidtem. Během této schůzky bylo vyjádřeno odhodlání pokračovat v rozvoji sousedských vztahů a zároveň byl Husák pozván k návštěvě SRN. Závěrečný akt této konference opakoval a dále rozvíjel závazky Pražské smlouvy – konkrétně respektování svrchované rovnosti, územní celistvosti a zavržení užití síly v rámci mezistátních vztahů, což mohlo podnítit jejich další rozvoj mezi Prahou a Bonnem nejen v rovině politické, ale i ve vztahu k odborům nebo kulturním organizacím. Tyto kroky však byly z československé strany striktně řízeny a limitovány.⁸²

Návštěva československé delegace v SRN byla předem konzultována s představiteli SSSR. Podkladem diskuse byly materiály zaslané předem československou stranou prostřednictvím sovětského zastupitelského úřadu v Praze. Nejprve se dne 6. 3. 1978 sešli zástupci ČSSR s velvyslancem SSSR v Československu Vladimírem Mackevičem. Mackevič vyjádřil souhlas SSSR s cestou G. Husáka do SRN a doporučil vycházet ze společné politiky socialistických zemí. ČSSR měla trvat na stanoviscích v následujících záležitostech – odmítnout neutronovou bombu a podpořit její kritiku ze strany kancléře Schmidta; konstatovat z československé perspektivy špatný postup SRN na Bělehradské schůzce⁸³ stanoviskem souhlasným s USA; uplatňovat zásadu proporcionálního snižování v otázce odzbrojení; podpořit SPD a koalici; pozastavit se nad obsahem mediální agendy hromadných sdělovacích prostředků SRN za šíření údajně falešných informací o ČSSR, SSSR a dalších socialistických zemích;

⁸² DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. ISBN 80-86547-07-8, s. 81–82.

⁸³ Bělehradská schůzka proběhla 4. 10. 1977 - 8. 3. 1978. Jednalo se o pokračování KBSE. Posílení stability v Evropě rozdělené studenou válkou. Další schůzky se pak uskutečnily v Madridu (1980–1983) a ve Vídni (1986–1989).

odmítnout organizování podpisové kampaně v SRN na podporu československé Charty 77.⁸⁴

K další konzultaci se českoslovenští zástupci sešli 10. 3. 1978 v Moskvě s pracovníky ZÚ SSSR v čele s vedoucím 3. evropského odboru Alexandrem Pavlovičem Bondarenkem, který přitom vycházel i ze zkušeností z návštěvy L. I. Brežněva v SRN v roce 1973. Podle jejího záznamu zasláného náměstkem FMZV Mečislavem Jablonským⁸⁵ vedoucímu sekretariátu generálního tajemníka ÚV KSČ Vratislavu Vajnarovi⁸⁶ v něm Jablonský zdůvodnil účel konzultací (přípravu návštěvy G. Husáka v SRN) a stručně charakterizoval stav jednotlivých problémů s poukázáním na témata, ke kterým bylo potřeba koordinovat postup.

Byly projednány smluvně-právní otázky týkající se kulturní dohody; smlouvy o zamezení dvojího zdanění v oboru daní z příjmu a majetku; smluvně-právní úpravy řešení mimořádných událostí na společných státních hranicích; úpravy statutu společných státních hranic; přípravných jednání k dalším smluvně-právním úpravám; usnadnění vízového styku; otevření nových hraničních přechodů se SRN; nereparačních a perzekučních nároků ČSSR; styků na komunální úrovni a mediální prezentace návštěvy.

Ke znění *Kulturní dohody* neměla sovětská strana připomínky. Bondarenko ale upozornil na problém možného využití spolupráce s výzkumnými institucemi, údajně protiprávně umístěnými v Západním Berlíně, a na očekávanou snahu prosazovat zástupce Západního Berlína za člena *Smíšené komise*.⁸⁷ Do smluvní úpravy v oblasti sportu doporučil nezařazovat spolkové organizace se sídlem v Západním Berlíně.

Smluvně-právní úpravu řešení mimořádných událostí na společných státních hranicích považovala sovětská strana za optimální s ohledem na situaci, kdy nebylo možno sjednat mezinárodní smlouvu bez západoberlínské doložky.⁸⁸

Úprava statutu společných státních hranic byla dostatečně politicky a právně zajištěna *Smlouvou o vzájemných vztazích* z roku 1973, proto neměla sovětská strana

⁸⁴ Národní archiv, Praha, fond Komunistická strana Československa, Ústřední výbor, Gustáv Husák, (1933) 1969–1987 (1989), karton č. 1240, složka č. 11551, bez č. j., Záznam o rozhovoru s Mackevičem 6. 3. 1978. (dále jen: NA, GH, karton č., sl.).

⁸⁵ Mečislav Jablonský (1925–2010), československý diplomat, člen KSČ, od r. 1949 zaměstnanec MZV, první náměstek ministra zahraničí Bohuslava Chňouпка (1977–1982).

⁸⁶ Vratislav Vajnar (1930–2023), československý komunistický politik, ministr vnitra ČSSR (1983–1988), poslanec Federálního shromáždění (1983–1989). Pracoval i na MZV (1958–1972), pomocník generálního tajemníka ÚV KSČ (1974–1977), vedoucí sekretariátu generálního tajemníka ÚV KSČ (1977–1983).

⁸⁷ Viz kapitola 2.1.2.

⁸⁸ Bez západoberlínské doložky = bez toho, aniž by se dohoda týkala Západního Berlína nebo se na něj vztahovala.

k návrhu připomínky. Souhlasila s opodstatněností provedení řádného vyznačení a údržby hranic.

Ve věci dalších smluvně-právních úprav informovala československá strana o úvahách zahájit se SRN přípravná expertní jednání o zdravotní, veterinární a konzulární dohodě, přičemž konkrétní postupy by byly se sovětskou stranou znovu konzultovány z důvodu problému případné platnosti i pro Západní Berlín. Obdobně tomu již bylo v případě úpravy vnitrozemské vodní plavby a již přerušeno jednání o dohodě o vědeckotechnické spolupráci.

Československá strana rovněž informovala o požadavku na otevření dvou nových hraničních přechodů vzneseném při pracovním jednání ministra Chňoupka v Bonnu v únoru 1978. Nebylo jasné, zda bude tato otázka projednávána i během připravované návštěvy G. Husáka. Na základě návrhu FMV projednaného vládou ČSR v prosinci 1977 bylo pro odlehčení Rozvadova schváleno perspektivní otevření hraničního přechodu *Mähring – Broumov*. Vzhledem k finanční náročnosti tohoto řešení však nebyl na jeho otevření ze strany ČSSR zájem. Místo toho se uvažovalo o možném rozšíření kapacity přechodu v Rozvadově, kde byly již zahájeny konkrétní práce. Bondarenko navrhl požadovat finanční příspěvek na realizaci této akce ze strany SRN.

Doporučil uskutečňovat styky na komunální úrovni. Při jejich rozvoji bylo podle jeho názoru žádoucí vyhnout se kontaktu se *Svazem německých měst*, jehož členem byl i Západní Berlín.

K programu návštěvy SRN a jeho tiskově-propagačnímu zajištění uvedl, že L. I. Brežněv při návštěvě SRN r. 1973 uspořádal večeři s nejvyššími politickými a hospodářskými představiteli a pozvanými vedoucími opozičních stran, ale bez diplomatického sboru. Brežněv tehdy také vystoupil v západoněmecké televizi a poskytl rozhovor týdeníku *Stern*.⁸⁹

⁸⁹ NA, GH, karton č. 1240, sl. 11551, č. j. 012.211/78, Záznam o konzultacích k problematice NSR, konaných dne 10. 3. 1978.

2.1 Průběh návštěvy G. Husáka v SRN na základě diplomatických dokumentů

Tehdejší návštěva se uskutečnila na základě několika podnětů – na pozvání vysokých politických představitelů (spolkového kancléře Willyho Brandta z prosince 1973, dále spolkového prezidenta Waltera Scheela z roku 1975, opakovaného v srpnu 1975 spolkovým kancléřem H. Schmidtem při setkání v rámci KBSE v Helsinkách), s ohledem na zájem, potvrzený předsedou frakce SPD ve Spolkovém sněmu Herbertem Wehnerem⁹⁰ během jednání v ČSSR a nejvyšších představitelů výkonné moci SRN během návštěvy ministra zahraničních věcí Bohuslava Chňoupka v Bonnu ve dnech 22.–24. 2. 1978.

Návštěva odpovídala snaze československé diplomacie o rozvoj vztahů se státy s rozdílným státním zřízením a závěrům zprávy o plnění dlouhodobé koncepce vztahů mezi oběma zeměmi schválené v květnu 1977 Předsednictvem ÚV KSČ.

Již při návštěvě ministra zahraničí Bohuslava Chňoupka v únoru 1978 projeví západoněmečtí představitelé zájem o návštěvu prezidenta Husáka, nejen ze zahraničně-politických důvodů, (tj. pokračovat ve zlepšování vztahů, rozšiřovat kontakty na nejvyšší úrovni), ale i z vnitropolitických (vládní koalice SPD/FDP potřebovala dokázat veřejnosti, že je vláda schopná i přes masivní opoziční útoky provádět *východní politiku*, což bylo důležité v souvislosti s nadcházejícími volbami do čtyř zemských sněmů v roce 1978, které přirozeně mohly změnit také složení Spolkové rady). Československé stanovisko bylo téměř identické; vycházelo ze snahy podpořit vládu tehdejší koalice, která byla pro ČSSR přijatelnější alternativou než vládní koalice s účastí CDU/CSU.

Cílem návštěvy mělo být vedle jednání s nejvyššími politickými představiteli – spolkovým prezidentem, spolkovým kancléřem a spolkovým ministrem zahraničí – také setkání s předsedy NKS (DKP) Herbertem Miesem, SPD Willy Brandtem a opoziční CDU Helmutem Kohlem a návštěva nanejvýš dvou spolkových zemí. Měla být projednána rovněž hospodářská spolupráce, především změna struktury československého vývozu, rozšiřování kooperace mezi jednotlivými podniky či zefektivnění činnosti stávajících hospodářských institucí. Dále měly být na programu také otázky v oblasti kultury, školství, vědy a zdravotnictví. Úkolem ČSSR měla být

⁹⁰ Herbert Wehner (1906–1990), německý politik, člen KPD (1927–1942) a SPD (od r. 1946), spolkový ministr pro celoněmecké záležitosti (1966–1969), do r. 1983 předseda frakce SPD ve Spolkovém sněmu.

snaha o prezentaci kultury v SRN a očekával se podpis kulturní dohody na úrovni ministrů zahraničních věcí a na závěr také návrhu společného prohlášení ve znění předloženém československou stranou, který měl být SRN odsouhlasen. Dle diplomatických zvyklostí a zájmu zachování vzájemného dialogu měli být spolkový prezident a spolkový kancléř pozváni k návštěvě ČSSR.

Gustáv Husák odsouhlasil návrh členů svého politického doprovodu, expertů a rovněž darů pro představitele SRN a jejich doprovod. Náklady spojené s pobytem v SRN byly hrazeny z rozpočtu FMZV na vrcholné státní návštěvy. Vládní režim chtěl věnovat události zvýšenou pozornost v československých sdělovacích prostředcích. Doporučovalo se proto, aby prezident Husák poskytl maximálně dva rozhovory pro sdělovací prostředky SRN (pro některé z velmi rozšířených týdeníků a pro I. televizní program) a při vhodné situaci rovněž uspořádal tiskovou konferenci v SRN. K zajištění dostatečného zpravodajského pokrytí měla odjet větší skupina novinářů.⁹¹

Jak bylo obvyklé pro oficiální státní návštěvy, program byl velmi pečlivě naplánován, došlo k sestavení přesného časového harmonogramu a rovněž byl navržen veškerý doprovod (konkrétně: politický – místopředseda vlády, ministr zahraničních věcí a velvyslanec; pracovní – vedoucí pracovníci či náměstci; technický – překladatelky, lékaři, zdravotní sestry či sekretářka; novinářský – tisk, rozhlas, TV; doprovod federálního ministerstva vnitra a posádka leteckého speciálu).

Jako politický doprovod prezidenta Husáka se této návštěvy zúčastnili také místopředseda vlády ČSSR a předseda SPK Václav Hůla,⁹² dále ministr zahraničních věcí ČSSR Bohuslav Chňoupek a velvyslanec ČSSR v SRN Jiří Götz.

Mezi pracovní doprovod patřili vedoucí sekretariátu generálního tajemníka ÚV KSČ, vedoucí kanceláře prezidenta republiky, náčelník Vojenské kanceláře prezidenta republiky, náměstek ministra zahraničních věcí, náměstek ministra-předsedy SPK ČSSR, vedoucí odboru kanceláře prezidenta republiky, vedoucí sekretariátu ministra zahraničních věcí, vedoucí odboru FMZV, vedoucí odboru FMZO, pracovník sekretariátu generálního tajemníka ÚV KSČ, vedoucí oddělení ZO v odboru mezinárodních ekonomických vztahů ÚPV a experti.

⁹¹ AMZV, TO-T 1975–79, NSR, karton č. 4, č. j. 011.793/78-4; Zpráva o přípravě státní návštěvy generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR Gustáva Husáka v NSR ve dnech 10.–13. 4. 1978.

⁹² Václav Hůla (1925–1983), československý ekonom a politik, člen KSČ, poslanec Federálního shromáždění (1971–1983). Místopředseda vlád Lubomíra Štrougala a předseda Státní plánovací komise.

Technický doprovod obstarali překladatelky spolu s překladatelem za velvyslanectví ČSSR v Bonnu, dále lékař, zdravotní sestra a sekretářka.

Návštěvy se zúčastnili také zástupci tisku, TV a rozhlasu, např. vedoucí tiskového odboru FMZV a zároveň vedoucí skupiny novinářů Josef Hadrávek; dále komentátoři, novináři a fotoreportéři za *Rudé právo*, deník *Pravda*; *Mladou frontu*; *Nové slovo*; *Tvorbu*; *Květy* a *Život*, šéfredaktoři a redaktori za ČTK a ČSTK; také kameramani, zvukaři a další technický personál za ČST a Československý rozhlas. Cestu rovněž absolvovali i akreditovaní bonnští zpravodajové za *Rudé právo*, ČST, Československý rozhlas a za ČTK. Byl přítomen i doprovod federálního ministerstva vnitra – náčelník správy FMV, náčelník ochrany prezidenta ČSSR a náčelníci odboru. Jmenovitě a kompetenčně byla určena i posádka leteckého speciálu.⁹³ Zvláštní program čekal také místopředsedu vlády ČSSR Václava Hůlu a ministra zahraničních věcí Bohuslava Chňoupka.

2.1.1 První den návštěvy podle diplomatických dokumentů

V první den návštěvy, pondělí 10. dubna 1978, uskutečnil Gustáv Husák několik důležitých jednání. Po příletu československého letadla na letiště *Köln/Bonn* v 10:45 hodin, oficiálním uvítání členů delegace spojeném s čestnými salvami od nastoupené čestné jednotky a vzájemném představení přítomných osobností následoval její odjezd na zámek *Gymnich* v Erfstadtu, kde byla přijata a ubytována.⁹⁴ Husákův program poté pokračoval na *Úřadu spolkového prezidenta* prvním vzájemným rozhovorem se spolkovým prezidentem Walterem Scheelem, spojeným se společným obědem. Z tohoto rozhovoru jsem v Archivu MZV ani v Národním archivu v Praze nenašel žádný záznam.

Po společném obědě oba prezidenté odjeli do zámecké zahrady (*Hofgarten*), kde se v 15:05 hodin zúčastnili aktu spojeného s kladením věnce u „*Památníku obětí válek a vlády násilí*“.⁹⁵

⁹³ AMZV, TO-T 1975–79, NSR, karton č. 4, č. j. 011.793/78-4; Doprovod generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR Gustáva Husáka při návštěvě NSR ve dnech 10.–13. 4. 1978.

⁹⁴ AMZV, TO-T 1975–79, NSR, karton č. 4, č. j. 011.793/78-4; Průběh uvítání na letišti Kolín/Bonn.

⁹⁵ AMZV, TO-T 1975–79, NSR, karton č. 4, č. j. 011.793/78-4; Kladení věnce u památníku ve Dvorní zahradě.

Následně program pokračoval na bonnské radnici, kde delegaci pozdravil starosta města Hans Steger, předal Husákovi dary, hlava státu zde pronesla projev a poté se prezident zapsal do *Zlaté knihy*.⁹⁶ V 16:00 hodin následoval krátký pobyt prezidenta v hotelu *Königshof*, kde mu byli nejprve v „*Zeleném sále*“ představeni šéfem protokolu vedoucí diplomatických zastoupení a poté se podával přípitek v hotelovém „*Zlatém sále*“.⁹⁷

Z hotelu *Königshof* odjel Gustáv Husák do *Úřadu spolkového kancléře*, kde se od 17:30 hodin uskutečnil první dvouhodinový rozhovor mezi čtyřma očima s Helmutem Schmidtem.

Spolkový kancléř potvrdil zájem vládní koalice i svůj osobní prosazovat tzv. *východní politiku*. Hosta žádal o shovívavost ve věci mediální agendy vůči ČSSR, která podle jeho názoru vyplývala z odlišného politického zřízení a svobody tisku. O urovnání vztahů s ČSSR jednal už v době prezidenta Novotného v Praze, avšak připomněl nutný ohled na opozici neustále kritizující všechno, co vláda dělá.

Husák oponoval zajímavou argumentací; v ČSSR nejde o politickou opozici, avšak jen o malé skupiny či jednotlivce nemající žádný masový vliv. V případě, že by jim západní sdělovací prostředky nedělaly „reklamu“ a nedávaly prostor, nikdo by o jejich existenci ani nevěděl.

Schmidt dále hovořil o vytvoření osobních důvěrných vztahů k vedoucím politickým osobnostem, jaké již měl k Leonidu Iljiči Brežněvovi, Edwardu Gierekovi a Jánosí Kádárovi. Takové vztahy chtěl mít i k Husákovi a Erichu Honeckerovi. Přijal Husákovo pozvání k návštěvě ČSSR a dodal, že ji uskuteční v roce 1979. Za žádoucí považoval každoroční konzultaci o vzájemných vztazích a mezinárodněpolitických otázkách mezi ministry zahraničních věcí a rovněž i návštěvu prezidenta Scheela v ČSSR. Kladně se vyjádřil k setkávání resortních ministrů, navrhl možnost návštěvy ČSSR ministrem zemědělství a ministrem pošt. Poté přešel k otázce turistiky a zřízení nových hraničních přechodů.

Husák upozornil na technické problémy přechodu v Rozvadově a potřebu rozšíření jeho kapacity. Schmidt se už k této otázce nevyjádřil. Zajímal se, i když nepříliš podrobně, rovněž o počet turistů ze SRN. Otevřeně kritizoval působení *Svobodné Evropy* a vysílače Svoboda, přičemž vyslovil svůj nesouhlas s činností a existencí této stanice

⁹⁶ AMZV, TO-T 1975–79, NSR, karton č. 4, č. j. 011.793/78-4; Průběh návštěvy na radnici v Bonnu.

⁹⁷ AMZV, TO-T 1975–79, NSR, karton č. 4, č. j. 011.793/78-4; Představování vedoucích diplomatických misí a ostatních zastoupení.

na území SRN. Dodal však, že to jsou zařízení USA z doby okupace západního Německa. Husák poukázal na každodenní, z jeho pohledu štvavý a nepřátelský charakter vysílání těchto stanic prakticky celým svým obsahem. Schmidt reagoval tím, že její program neposlouchá a nedostává o ní informace. Bagatelizoval jejich celkový vliv na *Deutsche Welle* a televizi. Dodal, že v rámci udržení svobody projevu nemůže vláda SRN udělat více.

Ohledně vnitropolitické situace v SRN vyjádřil přesvědčení o existenci současné vládní koalice až do nejbližších voleb do Spolkového sněmu v roce 1980 bez ohledu na výsledky voleb do čtyř zemských sněmů⁹⁸ a možné komplikace situace vládní koalice ve Spolkové radě při jejich eventuálním nepříznivém výsledku. V ekonomické oblasti neviděl situaci pozitivně, počítal s dlouhodobou krizí, z níž neviděl na delší dobu jasné východisko. To znesnadní situaci vlády v důsledku očekávané stálé kritiky ze strany opozice.

Původně navrhoval povýšení *Komise pro hospodářské a obchodní věci* existující mezi oběma zeměmi na úroveň náměstků ministrů, avšak později přijal na Husákův návrh její povýšení na úroveň ministrů a vedením ze strany SRN pověřil ministra hospodářství hraběte Lambsdorffa.

Následně se zajímal o vnitropolitickou situaci v ČSSR. Husák hovořil o údajně stabilní a dobré vnitropolitické situaci v ČSSR. Zároveň odmítl informace některých západoevropských médií o rozkolu v rámci KSČ. Podle jeho slov si ČSSR vedla dobře rovněž v ekonomické oblasti. Průmysl rostl o 5,8 % ročně a přispíval tak k udržení stabilní životní úrovně. Na druhé straně zmínil také obtíže, konkrétně potřebu modernizace československé ekonomiky a nesnáze československého zahraničního obchodu s kapitalistickými zeměmi v podobě údajné restrikce československého exportu.

Schmidt souhlasil s užší hospodářskou spoluprací především v oblasti kooperace na třetích trzích. Poté přešel k otázkám mezinárodní politiky, kde vyjádřil naději ohledně brzkého uzavření dohody SALT II mezi SSSR a USA. Řekl, že hlavním úkolem naší generace je udělat všechno k zabránění válce a dokud bude žít, bude v tomto směru pokračovat.

V průběhu rozhovoru bylo z obou stran zřejmé, že spolu hovořili dva státníci představující země s různým společenským zřízením a patřící do různých politických,

⁹⁸ Konkrétně v Bavorsku, Hesensku, Dolním Sasku a Hamburku. Zvítězilo CDU, respektive CSU (v Bavorsku), následovala SPD a FDP. V Hamburku ale naopak vyhrála SPD, druhá byla CDU a třetí FDP.

ekonomických a vojenských uskupení. Přesto byla zdůrazněna potřeba hledat a využít všechny formy a cesty spolupráce a uvolňování napětí.

Jednání proběhlo v takřka přátelské atmosféře. Na přání Schmidta nebyli přítomni zapisovatelé a rovněž navrhoval přímý rozhovor bez překladatele, kterého si však Husák ponechal a spolu s ním byl proto přítomen i překladatel SRN.⁹⁹

Po rozhovoru se spolkovým kancléřem Helmutem Schmidtem odjel Gustáv Husák do *Reduty Bonn-Bad Godesberg*, kde od 20:00 hodin uspořádal spolkový prezident Walter Scheel spolu s manželkou večeři na jeho počest. Poté následoval přípitek v *Červeném sále* a následně byla podávána káva a likér v klubovním prostoru. Na závěr se konal společenský a kulturní program v podobě koncertu v *Beethovenově sále*, to vše za přítomnosti vrcholných představitelů západoněmecké politiky. Ve 23:00 hodin se Husák rozloučil a odjel zpět na rezidenci *Gymnich*.¹⁰⁰

V první den návštěvy měli svůj samostatný program i místopředseda vlády ČSSR V. Hůla a ministr zahraničních věcí ČSSR B. Chňoupek.

Hůla odpoledne jednal na ministerstvu hospodářství s ministrem Lambsdorffem. Na začátku rozhovoru nejprve zhodnotili vzájemné vztahy. Hůla vyjádřil zájem ČSSR rozvíjet ekonomické vztahy a upozornil na limity dosavadní spolupráce. Jako problém viděl pasivní československou obchodní a platební bilanci a nepříznivou strukturu vývozu zejména v oblasti strojírenství, kterou podle jeho názoru zhoršovala celková politika EHS a uplatňovaná dovozní omezení v SRN. Vyrovnanosti bilance mělo být dosaženo i zvýšením vývozu výrobků *celulózo-papírenského, dřevařského a chemického průmyslu*. Rezervy viděl v prohloubení vyšších forem spolupráce, jako např. *výrobní kooperaci, vědeckotechnické spolupráci a kooperaci při vývozu investičních celků do rozvojových zemí*. Souhlasil s povýšením úrovně předsedů obou částí *Smíšené komise* na úroveň ministrů a připomněl významnou roli ČSSR při zabezpečování tranzitu plynu ze SSSR a Íránu do SRN a dalších západoevropských zemí. Rovněž byla vyzdvižena otázka spolupráce na těžbě a využívání hnědého uhlí (např. *transport, těžební zařízení či odsiřování*).

⁹⁹ AMZV, TO-T 1975–79, NSR, karton č. 4, č. j. 013.613/78-4; Záznam ze setkání generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR Gustáva Husáka s kancléřem NSR H. Schmidtem.

¹⁰⁰ AMZV, TO-T 1975–79, NSR, karton č. 4, č. j. 011.793/78-4; Program večeře na počest generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR pana Gustáva Husáka v Redutě Bonn-Bad Godesberg.

Ministr Lambsdorff si rovněž přál prohloubení hospodářské a politické spolupráce. Zároveň konstatoval, že úroveň průmyslového rozvoje ČSSR je jednou z nejvyšších v členských státech RVHP. Ocenil přístup československé strany ke zvyšování objemu a zlepšování struktury exportu. Za nadějnou považoval spolupráci na třetích trzích. Dále doporučil, aby byly projednány možnosti spolupráce v oblasti tranzitu plynu a hnědého uhlí v příslušné pracovní skupině *Smíšené komise*. Poznamenal, že odsiřování hnědého uhlí je technologicky vyřešené, ale aplikace byla zatím finančně nákladná. Oba došli k závěru, že existuje shoda v celkovém hodnocení výsledků i hlavních směrů další hospodářské spolupráce.¹⁰¹

Ministr zahraničních věcí ČSSR Bohuslav Chňoupek odjel ihned po příletu z letiště *Köln/Bonn* za doprovodu spolkového ministra zahraničí Genschera na zahraniční úřad, kde se od 11:30 hodin uskutečnil jejich společný rozhovor.

V jeho průběhu ministr Chňoupek vyjádřil přesvědčení, že pozitivní trend bilaterální relace potvrdil smysluplnost *Smlouvy o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN* z prosince 1973 jako základu pro další rozvoj spolupráce. Shodli se i na významu *Společné deklarace*, připravené k podpisu následující den, jejímž základem mělo být rozšiřování spolupráce mezi oběma zeměmi založené na zásadách mírového soužití a prohlubování politiky uvolňování. Načrtávala i další konkrétní kroky pro zlepšování vztahů jako *vybudování politické infrastruktury* či *spolupráci v oblasti hospodářské, kulturní* a jiných, až po *další smluvně-právní úpravu vztahů*. Genscher informoval ministra Chňoupka o očekávané návštěvě generálního tajemníka ÚV KSSS a předsedy Prezidia Nejvyššího sovětu SSSR L. I. Brežněva v SRN, které přikládal velký význam a přínos pro rozvoj bilaterálních vztahů a upevnění procesu *détente*. Genscher závěrem navrhl termín své očekávané návštěvy ČSSR, a to v prvním čtvrtletí roku 1979, jelikož bude předsedat EHS.¹⁰²

Ve 13:00 hodin přejeli oba ministři do hotelu *Steigenberger* na oběd pořádaný spolkovým ministrem Genscherem na počest ministra Chňoupka a místopředsedy vlády ČSSR Hůly. Poté měl Chňoupek totožný program jako prezident Husák. Neúčastnil se však žádných jiných politických a diplomatických rozhovorů či aktů – vyjma kladení

¹⁰¹ AMZV, TO-T 1975–79, NSR, karton č. 4, č. j. 013.613/78-4; Záznam z jednání mezi místopředsedou vlády ČSSR V. Hůlou a ministrem hospodářství NSR von Lambsdorffem v Bonnu dne 10. 4. 1978.

¹⁰² AMZV, TO-T 1975–79, NSR, karton č. 4, č. j. 013.613/78-4; Záznam o rozhovorech ministra zahraničních věcí ČSSR Ing. B. Chňoupka s ministrem zahraničních věcí NSR H. D. Genscherem dne 10.–11. dubna 1978.

věnců a večere v *Redutě Bonn-Bad Godesberg*. Další zvláštní program ho očekával až ve středu 12. dubna 1978.¹⁰³

2.1.2 Druhý den návštěvy podle diplomatických dokumentů

Druhý den návštěvy československé delegace v SRN započal v 9:30 hodin rozhovorem Gustáva Husáka se spolkovým ministrem zahraničí H. D. Genscherem, který proběhl na zámku *Gymnich*.

Dle československého záznamu zde byli na Genscherův návrh přítomni pouze překladatelé. Genscher hovořil s Husákem z pozice funkce předsedy strany. Nepřekvapí, že stejně jako Helmut Schmidt vyjádřil přesvědčení o existenci současné koalice až do voleb do Spolkového sněmu v r. 1980. O postojích SRN ve vztahu k ČSSR a o hlavních mezinárodních otázkách hovořil ve stejném duchu jako v předchozím rozhovoru s ministrem zahraničí Chňoupkem.¹⁰⁴

K tomuto rozhovoru je však k dispozici také záznam německé strany, kde se na rozdíl od československého dozvídáme více informací. Na jeho počátku je zmíněn Husákův dotaz na politickou situaci v SRN. V odpovědi Genscher uvedl, že je situace poněkud komplikovaná, avšak koalice FDP a CDU vytvořená ve dvou spolkových zemích problémy podle jeho názoru zmírnila. Vládní koalice tím však není ohrožena, trvá důvěra ve spolupráci v rámci spolkové vlády a vedení obou koaličních partnerů. Za důležitou považoval cestu šéfa poslaneckého klubu FDP do Prahy na podzim 1978. Základní linie zahraniční politiky SRN se upevnila a směřuje k dodržování východních smluv. Genscher uvítal v této souvislosti přijetí Kohla a Strausse prezidentem Husákem, jehož návštěvu vnímal za milník ve vývoji a historickou událost. Poukázal na důležitost *Smíšené komise* a souhlasil s jejím povýšením na ministerskou úroveň s tím, že ze strany SRN bude v čele spolkový ministr hospodářství Lamsdorff. Husák poté uvedl, že po zhlédnutí podkladů komise zjistil zajímavé návrhy v podobě existence prvních počátků spolupráce mezi československými podniky a závody a firmami *Siemens* a *Krupp* a rovněž zkušenosti se spoluprací na třetích trzích a zdůraznil potřebu v ní

¹⁰³ AMZV, TO-T 1975–79, NSR, karton č. 4, č. j. 013.613/78-4; Zvláštní program pro ministra zahraničních věcí ČSSR B. Chňouпка.

¹⁰⁴ NA, GH, karton č. 1240, sl. 11552, bez č. j., Záznam ze setkání generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR Gustáva Husáka s vicekancléřem NSR a předsedou FDP H. D. Genscherem.

pokračovat. Dále Genschera informoval o očekávané návštěvě spolkového kancléře v ČSSR, která by se měla uskutečnit v roce 1979. Byl pozván i spolkový prezident.

Genschler zdůraznil potřebu pokročit dále v procesu zmírňování napětí nad rámec bilaterálních vztahů. Poznamenal, že je nezodpovědné, aby průmyslové země posilovaly výzbroj vzhledem k životní úrovni ve třetích zemích. Plánovanou madridskou schůzku KBSE chtěl pozvednout na vyšší politickou úroveň. Za důležitý faktor pro uvolnění v Evropě považoval vztahy obou německých států, dodržování *Čtyřstranné dohody* a spolupráci se SSSR na základě *Moskevské smlouvy*.

Husák poté odpověděl na Genschlerův dotaz ohledně situace v ČSSR, že je stabilní v oblasti politické, ekonomické i sociální. Malá skupinka lidí však zastává odlišný názor. V ekonomice se daří plnit plán, průmysl a zemědělství jsou v dobré kondici. Nespokojeným, většinou bývalým politickým funkcionářům, bylo umožněno opustit zemi. Z hlediska lidských práv nepatřilo Československo k nejhorším zemím v Evropě.¹⁰⁵

V 10:30 hodin odjel Husák spolu s místopředsedou vlády ČSSR Hůlou a ministrem zahraničí Chňoupkem do *Úřadu spolkového kancléře*, kde se v 11:45 hodin znovu sešel se spolkovým kancléřem a jeho doprovodem.

Schmidt mu úvodem poděkoval za předchozí dialog a zmínil i rozhovory proběhlé mezi ministry. Připomněl zájem obou stran na pokračování a rozšíření procesu uvolňování napětí a potřebu úsilí o zlepšování vztahů i přes různé společenské systémy obou zemí. V této souvislosti vzpomněl na první vzájemné setkání v rámci KBSE v Helsinkách. Byl pozván do Československa, což přijal a cestu chtěl realizovat v roce 1979. Hovořili rovněž o vzájemných návštěvách resortních ministrů vedle pravidelných konzultací ministrů zahraničních věcí a o možném povýšení *Smíšené hospodářské komise* na ministerskou úroveň. Schmidt s návrhem souhlasil a pověřil tímto úkolem ministra hospodářství, hraběte Lambsdorffa.

Prezident Husák souhlasil se Schmidtovým hodnocením rozhovorů jako otevřené výměny názorů, vedené oboustranným základním zájmem o zlepšení vzájemných vztahů. Poděkoval za nejen formální, ale i přátelské přijetí, kterého se mu dostalo. Souhlasil s povýšením *Komise pro hospodářskou spolupráci* na ministerskou úroveň a určením

¹⁰⁵ MÖLLER, Horst, Klaus HILDENBRAND a Gregor SCHÖLLGEN. *Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland 1978*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2009. ISBN 978-3-486-71809-6, s. 527–532.

jejich zástupců ze SRN. ČSSR očekávala určení svých představitelů ihned po návratu do Prahy.

Ministři zahraničí poté informovali přítomné o svých rozhovorech týkajících se výměny názorů na některé otázky vzájemných vztahů i současné situace ve světě. Genscher zdůraznil zájem SRN, aby se příští schůzka KBSE v Madridu konala na vysoké politické úrovni, alespoň za účasti ministrů zahraničních věcí. S tímto názorem souhlasil i Schmidt.

O svých rozhovorech informovali rovněž ministři Hůla a Lambsdorff. Hůla poukázal na význam spolupráce se SRN v československém zahraničním obchodu a vnějších ekonomických stycích nejen ze strany ČSSR, ale i z pohledu podniků SRN, což potvrdil i ministr Lambsdorff. Za správné rovněž považovali úsilí ČSSR zvýšit export strojů s vysokým stupněm technického zpracování, jelikož tato oblast nepodléhala žádným omezením EHS. SRN podporovala i rozšíření výrobní kooperace. Podrobnější diskusi tohoto tématu očekával na odpoledním setkání s představiteli hospodářských kruhů SRN. Možnost rozvoje spolupráce na třetích trzích vnímala SRN jako velmi slibnou.

Schmidt dále hovořil o problémech hospodářské spolupráce, vyvolaných tehdejší ekonomickou recesí a pohybem cen surovin a nafty. Nepředpokládal brzký konec těchto potíží, naopak očekával větší problémy při vývozu výrobků, včetně vývozu do rozvojových zemí. Zmínil se i o energetických zdrojích. Ropa se podle něj za 20 let stane nedostatkovou komoditou, a to i v případě, že nenastanou potíže se zeměmi OPEC. Zásoby uhlí (včetně těch v SRN) vydrží více než 30 let, ale jeho těžba bude stále obtížnější a dražší. Za všeobecně prospěšný proto považoval návrh na svolání evropské konference o energetice.

Ohledně nadcházejícího setkání s tiskem Husákovi doporučil, aby ho jako host zahájil krátkým úvodem, po kterém se k němu sám připojí s krátkým vystoupením. Bude přitom vycházet z textu *Společného prohlášení* s důrazem na význam *Kulturní dohody*.

Závěrem setkání (ve 12:45 hodin) podepsali prezident Husák a kancléř Schmidt *Společnou deklaraci* a ministři zahraničí Chňoupek a Genscher *Kulturní dohodu*, což představovalo vrchol návštěvy.¹⁰⁶

¹⁰⁶ AMZV, TO-T 1975–79, NSR, karton č. 4, č. j. 013.613/78-4; Závěrečné setkání generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR s kancléřem Schmidtem za účasti obou doprovodů. K rozhovoru je k dispozici i záznam německé strany s československým téměř identický. Dostupné z: MÖLLER, Horst, Klaus HILDENBRAND a Gregor SCHÖLLGEN. *Akten zur Auswärtigen Politik der BRD 1978*, s. 533–536.

Společné prohlášení, známější spíše jako *Společná deklarace*, dokument, podepsaný generálním tajemníkem ÚV KSČ a prezidentem ČSSR Gustávem Husákem a spolkovým kancléřem SRN Helmutem Schmidtem dne 11. dubna 1978 v Bonnu, byla rozdělena do tří částí.

V první, nejobsáhlejší části, byl uznán přínos *Smlouvy o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN* z 11. prosince 1973 pro vývoj vzájemných vztahů po jejím podpisu spolu se snahou přispívat k uvolnění napětí v mezinárodních vztazích na základě *Závěrečného aktu* KBSE z Helsinek.

Zdůrazňovala význam pravidelné politické výměny názorů pro rozvoj spolupráce a lepší vzájemné porozumění, vyhlášovala záměr dále na různých úrovních prohlubovat politický dialog a porady o bilaterálních a mezinárodních otázkách formou setkávání ministrů zahraničí či členů vlád v Praze nebo v Bonnu alespoň jednou ročně. Dále vyjádřila podporu úsilí o rozvoj kontaktů mezi lidmi a partnerství mezi městy pro rozvoj spolupráce na politické, hospodářské a kulturní úrovni; kontaktů mezi odbory; výměně mládeže a spolupráce mezi mládežnickými organizacemi.

Byly projednány i otázky dalšího rozvoje hospodářské, průmyslové a technické spolupráce se zvláštní pozorností věnované kooperaci podniků ve *strojírenství, metalurgii, chemii, energetice a výrobě energie, elektrotechnice a elektronice*. Deklarace vyjádřila zájem spolupracovat i na třetích trzích a přispět tím k postupnému vyrovnávání vzájemné platební a obchodní bilance za současného vyslovení se pro větší zapojování středních a malých podniků. Důraz byl kladen na rozšiřování a posilování pracovních kontaktů mezi výrobními organizacemi v ČSSR a podniky v SRN pro intenzifikaci hospodářské spolupráce. Za důležitou považovala v tomto ohledu činnost *Smíšené komise*, vzniklé na základě „*Dohody mezi vládou ČSSR a vládou SRN o dalším rozvoji hospodářské, průmyslové a technické spolupráce*“ z 22. ledna 1975. Obě strany se dohodly na povýšení úrovně vedoucích delegací této komise za účelem posílení jejího významu. Za užitečné považovaly zintenzivnění kontaktů mezi *Československou obchodní komorou* a *Východním výborem německého hospodářství*.

Deklarace dále zmiňovala budoucí oboustranné úsilí vytvořit smluvně právní základnu pro rozvoj spolupráce ve vědeckotechnické oblasti. Obě strany chtěly co nejdříve uzavřít *dohodu o zabránění dvojímu zdanění*. Shodly se na společném postupu ke zlepšení sousedského soužití na hranici (zabránění, případně řešení hraničních incidentů) a společném zájmu zkoumat možnosti dalšího rozvoje smluvních vztahů v různých oblastech na základě *Smlouvy o vzájemných vztazích*. Jako jejich důležitou

součást považovaly styky a výměny v oblasti *kultury, vědy, školství, umění a filmu* a zavázaly se je dále rozšiřovat a prohlubovat. Vyslovily se pro zintenzivnění spolupráce v oblasti sportu a shodly se na podstatné úloze veřejných sdělovacích prostředků pro lepší poznávání a porozumění s důrazem na objektivnost a věcnost informování. Spokojenost vyjádřily s úspěšným rozvojem cestovního ruchu v posledních letech a rozhodly se nadále podporovat tento příznivý trend.

Ve druhé části deklarace shrnuly ČSSR a SRN názory na mezinárodní situaci v otázkách uvolňování napětí, odzbrojení a bezpečnosti a spolupráce v Evropě.

Vyjádřily spokojenost s dosaženým pokrokem v rozvoji vztahů mezi evropskými státy a rozhodly se ve smyslu *Závěrečného aktu KBSE* i nadále rozšiřovat mezistátní spolupráci.

Následně deklarace ocenila význam smluv mezi SRN a SSSR, PLR a ČSSR, stejně jako *Smlouvu o zásadách vztahů mezi SRN a NDR* a *Čtyřstrannou dohodu*.

Vyjádřila shodu na tom, že kontakty mezi RVHP a ES přispějí k upevnění a prohloubení spolupráce a zlepší vztahy mezi státy s rozdílným zřízením. Zdůraznila potřebu zvýšit úsilí všech států o snížení závodů ve zbrojení a dosáhnout úplného odzbrojení. Dále vyjádřila společnou vůli k nešíření jaderných zbraní, úplnému zákazu jejich zkoušek bez omezování mírového využívání jaderné energie i důležitou roli OSN v mezinárodní politice.

Třetí část deklarace vyjádřila spokojenost s konstruktivní a věcnou atmosférou v průběhu rozhovorů. V závěru bylo zmíněno pozvání spolkového prezidenta Waltera Scheela a spolkového kancléře Helmuta Schmidta Gustávem Husákem k oficiálním návštěvám ČSSR, která byla přijata, přičemž jejich data budou dohodnuta později diplomatickou cestou.¹⁰⁷

Kulturní dohoda, oficiálně „*Dohoda mezi vládou ČSSR a vládou SRN o kulturní spolupráci*“, byla podepsána v Bonnu 11. dubna 1978 ministry zahraničí ČSSR a SRN Bohuslavem Chňoupkem a Hansem Dietrichem Genscherem.¹⁰⁸

Kulturní dohoda byla dána ve dvou vyhotoveních, každé z nich v českém i německém jazyce. Měla být výrazem přání rozvíjet vztahy mezi ČSSR a SRN,

¹⁰⁷ AMZV, TO-T 1975–79, NSR, karton č. 4, č. j. 013.613/78-4; Společná deklarace.

¹⁰⁸ Plné znění dohody jsem v archivech nedohledal. K získání informací o jejím znění jsem proto využil periodický tisk, konkrétně deník *Svobodné slovo*, který ho svým čtenářům otiskl 13. dubna 1978. Text byl rovněž otištěn v periodickém tisku vládnoucí strany KSČ Rudé právo, které ho však přineslo, stejně jako deník *Lidová demokracie*, již ve vydání ze dne 12. dubna 1978.

rozšiřovat spolupráci v oblasti kultury v souladu se *Smlouvou o vzájemných vztazích* a usilovat o náležité respektování a provádění všech ustanovení *Závěrečného aktu* KBSE.

V dohodě byla vyslovena podpora spolupráce v oblasti *kultury, vědy, školství, umění, filmu, hromadných sdělovacích prostředků, sportu a mládežnických organizací*.

V oblasti vědy a školství se strany domluvily na spolupráci mezi *Československou akademií věd* a *Německou výzkumnou společností* a jejími členy, státními orgány, školskými a vzdělávacími institucemi a vědeckými či výzkumnými ústavy. Shodly se na vzájemném vysílání delegací za účelem výměny zkušeností a informací; výměně vědců, učitelů, vysokoškolských studentů a absolventů k informačním, výzkumným, studijním a vzdělávacím pobytům; poskytnutí stipendií ke stážím a studijním pobytům na vysokých školách a dalším vzdělávání ve výzkumných a vzdělávacích institucích.

Dále avizovaly, že budou podporovat výměnu vědecké, pedagogické a didaktické literatury, vyučovacích pomůcek a poskytovat podporu při organizování odborných výstav.

Obě strany měly v učebnicích usilovat o takové líčení dějin, zeměpisu a kultury druhé země, které by podporovalo lepší vzájemné porozumění, a vzájemně uznávat univerzitní či vysokoškolské diplomy a ostatní vědecké hodnosti s cílem dalšího rozvoje spolupráce ve výuce a výzkumu. Poprvé v historii se zavázaly k podpoře vzájemného šíření jazyka a literatury v podobě výuky českého, slovenského a německého jazyka na školách a jiných vzdělávacích zařízeních; vysílání učitelů jazyka na školy, vysokoškolských studentů na zdokonalovací jazykové kurzy; účasti dospělých na všeobecných jazykových kurzech a spolupráci při využívání moderních metod a prostředků výuky cizích jazyků včetně využití rozhlasu a televize.

V rámci svých možností měly podporovat spolupráci a styky v oblasti umění, literatury a podobných (např. při hostování uměleckých souborů, skupin či jednotlivých umělců na koncertech, divadelních a jiných vystoupeních; pořádání výstav; výměnách pracovníků v oblastech kultury, umělců a novinářů za účelem rozvoje spolupráce a výměny zkušeností či informací; vydávání překladů literárních děl a uvádění dramatických a hudebních děl).

V oblasti filmu se domluvily na další spolupráci formou vzájemného pořádání týdnů filmů, výměny celovečerních a dokumentárních filmů, jejich společné produkce, účasti na mezinárodních filmových festivalech, přímé spolupráce producentů, filmových pracovníků a odborníků.

V oblasti publicistiky, televize a rozhlasu se jednalo o spolupráci formou výměn televizních a rozhlasových programů, delegací a jednotlivých odborníků; dále společné produkce televizních filmů a podpory přímé spolupráce mezi televizními a rozhlasovými institucemi.

Dohoda rovněž obsahovala zmínku o podpoře spolupráce a výměně v oblasti sportu a tělesné výchovy mezi *Československým svazem tělesné výchovy* a *Německým sportovním svazem*. Strany měly rovněž podporovat výměnu mládeže a spolupráci mezi mládežnickými organizacemi a odpovídajícími institucemi na základě ročních programů nebo ujednání v jiné formě. Při provádění akcí sloužících cílům dohody měly být podporovány nevládní organizace.

K jejímu provádění byla vytvořena *Smíšená komise* složená ze zástupců obou smluvních stran. Schůzky se měly konat dle potřeby střídavě v ČSSR a SRN, nejpozději však jednou za dva roky za účelem výměny zkušeností, vznesení podnětů či doporučení pro další rozvoj kulturní spolupráce, vypracování prováděcích programů ke *Kulturní dohodě* a úpravy s tím spojených finančních a organizačních otázek. Její platnost byla rozšířena i na Západní Berlín dle postupů stanovených *Čtyřstrannou dohodou* ze 3. září 1971. Vstoupila v platnost po vzájemném oznámení obou smluvních stran o splnění vnitrostátních předpokladů nutných pro její vstup v platnost. Byla uzavřena na dobu pěti let s šestiměsíční výpovědní lhůtou nebo na dobu neurčitou, pokud jedna ze stran neuplatní výpovědní lhůtu. Zvláštní dohodou byla upravena spolupráce ve vědeckotechnické oblasti.¹⁰⁹ Otázkou zůstává, do jaké míry byla kulturní dohoda plněna. Je ale možné tvrdit, že položila základy současné přeshraniční spolupráce, avšak ne v takové míře a podobě jako dnes.

Po tomto jednání a podpisu výše zmíněných dokumentů čekala prezidenta Husáka a spolkového kancléře Schmidta asi půlhodinová tisková konference. Ve 13:30 hodin pořádal Schmidt oběd na Husákovu počest. V 15:10 hodin Husák spolu s místopředsedou vlády Hůlou a ministrem zahraničí Chňoupkem odjeli do sídla *Německého průmyslového a obchodního sdružení* v Bonnu, kde se setkali se zástupci západoněmeckého průmyslu.

Setkání, jehož se ze strany Svazu zúčastnilo cca 100–120 podnikatelů, řídil předseda *Svazu německých průmyslových a obchodních komor* a *Východního výboru německého hospodářství* Otto Wolff von Amerongen.

¹⁰⁹ ČTK. Dohoda o kulturní spolupráci mezi vládou ČSSR a vládou Spolkové republiky Německa. Svobodné slovo, č. 87, 13. 4. 1978, s. 3.

Úvodem prezident Husák ocenil přání obou stran prohlubovat hospodářské vztahy. Konstatoval, že na celkovém obratu československého zahraničního obchodu s vyspělými kapitalistickými státy zaujímala SRN významné postavení s 27% podílem. Dodal, že navzdory nepříznivým důsledkům světové ekonomiky se československé hospodářství rozvíjí dynamicky a udržuje si stabilitu.

V diskusi vystoupili představitelé průmyslových a obchodních kruhů SRN, např. za *Deutsche BABCOCK & WILCOX* spolupracující více jak 10 let s *OZO Škodaexport*. Představitelé firmy *LURGI-Frankfurt* ocenili spolupráci s československými podniky zahraničního obchodu a výrobními podniky, kritizovali však dlouhé a neakceptovatelné dodací lhůty při kooperaci na třetích trzích. Hans Marquart z firmy *HANS R. MARQUARDT-BREMEN* vyzdvihl spolupráci s *OZO Československá keramika*. Zástupce firmy *Außenhandel DORTMUND* zmínil dlouholetou spolupráci s *OZO Ligna* a současně problémy zejména v pokračování dodávek základních druhů dřeva a řeziva. Zástupce firmy *SIEMENS* z Mnichova uvedl zkušenosti s plněním Memoranda uzavřeného s FMTIR. Koncern měl schválenou reprezentaci v Praze a pro její činnost byl předeepsán roční obrat.

Vzhledem k diplomatickým povinnostem prezidenta Husáka poté reprezentoval vedení československé delegace v dalším průběhu setkání místopředseda Hůla, který zodpověděl připomínky zástupců podniků a zdůraznil, že československý plánovací systém nebrání intenzivnímu rozvoji hospodářských vztahů se zahraničím.

Po Hůlovi vystoupil předseda představenstva *Gutehoffnungshütte* Manfred Lennings s dotazem na možnou zahraniční kapitálovou účast v podnikání v ČSSR. Hůla mu odpověděl, že se z důvodu upřednostňování výrobní kooperace a spolupráce na třetích trzích nepočítá s přímou účastí. Dále se zaměřil na vysvětlení závěrů jednání obsažených v podepsaném *Společném prohlášení*.¹¹⁰

Po ukončení jednání se členové delegace vrátili na zámek *Gymnich*. V 19:15 hodin odjel prezident Husák spolu s ostatními členy do hotelu *Königshof*, kde od 20:00 hodin pořádal večeři na počest spolkového prezidenta a spolkového kancléře.

¹¹⁰ AMZV, TO-T 1975–79, NSR, karton č. 4, č. j. 013.613/78-4; Pracovní záznam ze setkání Husáka, Hůla a Chňouпка s představiteli západoněmeckého průmyslu v Bonnu dne 11. 4. 1978.

2.1.3 Třetí den návštěvy podle diplomatických dokumentů

Třetí den návštěvy československé delegace v SRN (středa 12. dubna 1978) začal v 9:00 hodin zvláštním programem pro místopředsedu vlády V. Hůlu a ministra zahraničních věcí B. Chňoupka, kteří odjeli do Oberhausenu na prohlídku hutí *Gutehoffnungshütte*. Po jejím skončení pořádalo od 12:30 hodin představenstvo hutí oběd na jejich počest a následně se oba státníci vrátili zpět na rezidenci *Gymnich*.¹¹¹

Gustáv Husák zahájil tento den několika rozhovory s významnými osobnostmi západoněmecké politické scény. Prvním z nich byl od 10:00 hodin rozhovor s předsedou SPD Willy Brandtem na zámku *Gymnich*.

Po uvítání pozval Husák Brandta k návštěvě ČSSR, který pozvání přijal s tím, že ji uskuteční později. Husák ocenil Brandtovu úlohu ve vnitřní politice SRN i v mezinárodních otázkách. Dodal, že ČSSR podporuje spolupráci na úrovni výměny poslanců mezi SPD a československým Federálním shromážděním usnadňující vzájemné poznání, o čemž svědčila již v minulosti uskutečněná návštěva skupiny vedené Herbertem Wehnerem.

Brandt zdůraznil zájem SPD pokračovat v politice uvolňování napětí a odzbrojování s důrazem na jeho význam. Husák v této souvislosti poznamenal, že užší spolupráce komunistů a sociální demokracie by mohla v této oblasti znamenat velmi mnoho pro bezpečnost a uvolnění v Evropě. Brandt však na tuto poznámku neodpověděl.

Brandt nepochyboval o ještě větším propojení ekonomiky socialistických a rozvojových zemí v horizontu několika let. Tuto myšlenku sdílel i Husák, který uvedl, že ČSSR poskytuje rozvojovým zemím rozsáhlou technickou pomoc a politickou podporu.

Poté spolu hovořili o problematických osobách z pohledu tehdejšího režimu v ČSSR. Jednalo se např. o Jiřího Lederera, kterému chtěl Brandt zajistit amnestii, nebo mu povolit vycestování bez ztráty československého občanství, a dále o žádosti občanů československého původu působících či žijících v SRN, kteří po československé straně požadovali povolení k vycestování nebo možnost spojit se s ostatními členy svých rodin, případně dodatečně legalizovat svůj odchod z ČSSR. Husák mu odpověděl, že některé žádosti je možné opět posoudit. Během rozhovoru byl přítomen také vedoucí

¹¹¹ AMZV, TO-T 1975–79, NSR, karton č. 4, č. j. 013.613/78-4; Zvláštní program pro ministra zahraničních věcí ČSSR B. Chňoupka.

mezinárodního oddělení SPD Hans-Eberhard Dingels, který mu předal některé žádosti dalších občanů ČSSR.¹¹²

Po jeho skončení následoval od 11:15 hodin rozhovor s předsedou CDU Helmutem Kohlem,¹¹³ kterého doprovázel poslanec CDU ve Spolkovém sněmu Werner Marx.

Kohl úvodem uvítal možnost vést přímý a otevřený rozhovor s Husákem bez ohledu na možnou rozdílnost názorů. Hovořil jako předseda CDU a představitel opozice ve Spolkovém sněmu, kde zastupoval podstatné množství obyvatel SRN. Vyjádřil politování nad tím, že CDU skončila po posledních volbách do Spolkového sněmu v r. 1976 v opozici.

Na Husákovu poznámku o úsilí Československa zlepšit vztahy a spolupráci mezi oběma státy a jejich lidem Kohl reagoval upozorněním, že se styky mezi národy v průběhu dějin nerealizovaly jen ve válkách, ale např. i v *kultuře, hudbě, literatuře* či *architektuře* a podotkl, že kultury jsou bez vzájemného vlivu nemyslitelné. Dodal, že vítá styky, setkání a výměnu názorů s Husákem, avšak rozhodující dle jeho názoru není jen setkávání na nejvyšší úrovni. Byl nakloněn setkávání se mladých lidí, což doložil na vztazích SRN s Francií, konkrétně spolkové země *Porýní-Falc* s Burgundskem s četnými příbuzenskými vazbami. Z diplomatického záznamu vyplývá, že oba státníci kladli větší důraz na lidskoprávní problematiku.

Hovořil o zájmech CDU/CSU mít dobré vztahy v Evropě a v bilaterálních vztazích s ČSSR vést politický dialog a obchodní spolupráci. Jako specifický problém vnímal rozdělení Německa od druhé světové války, který chtěl překonat bez použití násilí a podotkl, že je v současné době neřešitelný. Požadoval zlepšení podmínek pro vzájemné setkávání lidí z ČSSR, Polska a Maďarska, což by pomohlo oživení kontaktů s lidmi v NDR důležitých pro obnovení jednoty národa.

Na Husákovu poznámku o dobách Bismarcka, kdy bylo území Německa rozděleno na několik států, reagoval Kohl přirovnáním ke stavu, kdy by někdo v ČSSR napsal, že není český a slovenský národ, ale že je socialismus spojil v jeden.

¹¹² NA, GH, karton č. 1240, sl. 11552, bez č. j., Záznam ze setkání generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR G. Husáka s předsedou SPD Willy Brandtem.

¹¹³ Helmut Kohl (1930–2017), německý konzervativní politik a státník (CDU), předseda CDU (1973–1998), předseda zemské vlády ve spolkové zemi Porýní-Falc (1969–1976), spolkový kancléř Západního Německa (1982–říjen 1990), poté i sjednoceného Německa (1990–1998). Zasloužil se o znovusjednocení Německa. Nazýván „kancléř sjednotitel“.

Dále promluvil poslanec Marx o nutnosti vedení dialogu i mezi poslanci obou zemí. Konstatoval zájem CDU na vytvoření společné parlamentní skupiny s ČSSR. Poté se slova znovu ujal Kohl, který jako předseda CDU vyslovil přání, aby se zástupci strany pravidelně setkávali s těmi československými a vyměňovali si názory. Forma setkávání se měla ještě prodiskutovat.¹¹⁴

Po krátkém neformálním obědě, podávaném ve 12:30 hodin, pokračoval Husák rozhovorem s předsedou NKS Herbertem Miesem¹¹⁵ za účasti místopředsedy strany Hermanna Gautiera.

Mies zdůraznil velký význam návštěvy nejen pro komunisty, ale i pro celé MDKH. Rovněž podtrhl podle vedení NKS význam rozhovorů i pro „obyčejné“ lidi, dělníky a členy SPD, když mohou komunisté argumentovat nepravdivými informacemi oficiální propagandy o negativním líčení československých poměrů. Vzhledem k úspěšnému průběhu a konkrétním výsledkům návštěvy došlo podle jeho názoru k vytvoření příznivých podmínek pro rozvoj politiky NKS uvnitř SRN a její vedení jí přisuzovalo značný význam i z hlediska styků s dalšími komunistickými stranami v západní Evropě.

Vedení NKS považovalo za velmi důležité setkání G. Husáka s představiteli opozice. Pokud by k nim nedošlo, zneužila by toho podle Miesova názoru opozice a jí kontrolované sdělovací prostředky k útokům proti koalici, předním vládním představitelům a k jejich obviňování ze zrady zájmů SRN ve vztahu k socialistickým zemím. Na závěr pozval Husák Miese do ČSSR.¹¹⁶

Poslední rozhovor prezidenta Husáka se konal od 14:00 do 15:00 hodin, kdy se sešel s předsedou opoziční CSU Franzem Josefem Straussem. Husák nejprve vyjádřil přání mít dobré vztahy se SRN, a tudíž i s Bavorskem.

Strauss rovněž potvrdil zájem na rozvoji vztahů ze strany Bavorska, zejména v oblasti hospodářské spolupráce. Poněvadž se tyto vztahy po válce zhroutily, musí se proto znovu vybudovat. Není možno k nim přistupovat z ideologických pozic, ale je

¹¹⁴ NA, GH, karton č. 1240, sl. 11552, bez č. j., Záznam z rozhovoru generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR G. Husáka s předsedou CDU Helmutem Kohlem.

¹¹⁵ Herbert Mies (1929–2017), německý politik, místopředseda (1969–1973) a posléze předseda DKP (1973–1990). Držitel tzv. Leninovy ceny míru z r. 1987.

¹¹⁶ NA, GH, karton č. 1240, sl. 11552, bez č. j., Záznam z rozhovoru generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR G. Husáka s předsedou NKS H. Miesem.

nutno hledat pragmatická řešení, z nichž se oblast hospodářství nabízela jako nejvýhodnější. Poté přiblížil dějiny obou zemí v posledních šedesáti letech – především války, meziválečné období a nacistickou okupaci. Ocenil rozvoj turistického ruchu a zdůraznil zájem bavorských občanů jezdit vedle západních zemí i do Československa.

Husák uvedl počet 350 000 lidí ročně přijíždějících ze SRN a dodal, že v posledních dvou letech došlo ke stagnaci. Další rozvoj turistiky do ČSSR byl omezen nedostatkem turistických kapacit, jejichž rozšíření vyžadovalo delší dobu. Podotkl však zájem o intenzifikaci turistického ruchu a neviděl důvod pro omezování počtu turistů. Na hranicích s Bavorskem bylo třeba rozšířit kapacitu přechodu v Rozvadově a více využívat další přechody.

Strauss připomněl jednání z let 1966–68 o společné výstavbě dálnice *Norimberk – Praha*, o jejíž realizaci měl stále mimořádný zájem. Podle jeho názoru by byla výhodná i pro ČSSR. Husák uvedl, že o tomto projektu není dostatečně informován.

Dále spolu hovořili o dohodě týkající se povýšení Komise pro hospodářskou spolupráci na úroveň ministrů, která již projednala řadu námětů a od níž očekávali ještě větší přínos k rozvoji spolupráce. Strauss krátce hovořil i o hospodářské situaci obou zemí a problémech v SRN, zejména nezaměstnanosti a světových měnových problémech vyvolaných pohybem cen surovin a ropy.

Následně hovořil o možném zisku postu předsedy vlády po nadcházejících podzimních volbách do zemského sněmu v Bavorsku. Podle něj je výhra CSU ve volbách jistá. Pokud by se tedy stal předsedou vlády v Bavorsku, snažil by se hledat cestu k navazování dobrých vztahů s ČSSR. V souvislosti s možnostmi hospodářské spolupráce zmínil vyspělý atomový průmysl v Bavorsku a celé SRN s možností dodávek atomových elektráren do řady zemí. Uvědomoval si však problematiku jaderného odpadu zdůrazňovanou zejména USA.¹¹⁷

Husák se ještě v 15:30 hodin sešel k závěrečnému rozhovoru se spolkovým prezidentem Walterem Scheelem, který ho posléze v 16:00 hodin doprovodil na letiště *Köln/Bonn*, kde se představitelé SRN rozloučili s československou delegací před odletem do Hamburku.

Zde v 16:30 hodin nastoupila čestná jednotka spolkového vojska a po ní se dostavili členové velvyslanectví ČSSR spolu s představiteli SRN, následování

¹¹⁷ NA, GH, karton č. 1240, sl. 11552, bez č. j., Záznam ze setkání generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR Gustáva Husáka s předsedou CSU F. J. Straussem.

spolkovým ministrem zahraničí Genscherem, prezidenty Husákem a Scheelem a členy československé delegace. Husák přijal pocty a hlášení čestné jednotky a vojenská kapela zahrála státní hymny. Prezidenti vykonali přehlídku za doprovodu velitele čestné jednotky a zvuku pozdravného pochodu, zastavili se krátce před vlajkou a Husák poděkoval veliteli. Rozloučil se s členy velvyslanectví ČSSR a osobnostmi SRN včetně spolkového prezidenta. Všichni poté nastoupili do leteckého speciálu a v 17:00 hodin odletěli do Hamburku.¹¹⁸

Po příletu do Hamburku v 18:00 hodin přivítal G. Husáka a jeho doprovod předseda Senátu a starosta města Hans-Ulrich Klose, prezident Hamburského sněmu Herbert Dau spolu s dalšími zástupci města. Z letiště odjeli členové delegace do domu pro hosty Senátu, kde se od 20:00 hodin zúčastnili neformální večeře a zakončili tím program třetího dne návštěvy SRN.

¹¹⁸ AMZV, TO-T 1975–79, NSR, karton č. 4, č. j. 013.613/78-4; Průběh rozloučení na letišti Kolín/Bonn.

2.1.4 Čtvrtý den návštěvy podle diplomatických dokumentů

Čtvrtý, poslední den návštěvy československé delegace v SRN (čtvrtek 13. dubna 1978), začal v 9:50 hodin odjezdem Husáka a jeho doprovodu z hotelu *Atlantik* do domu pro hosty Senátu. Odtud v 10:00 hodin pokračovali na projížďku *Vltavským přístavem* (*Moldauhafen*) a kontejnerovým terminálem spojenou s asi půlhodinovou procházkou. Byli zde přivítáni předsedou úřadu pro hospodářství, dopravu a zemědělství, senátorem Wilhelmem Nöllingem. Po jejím konci odjel Husák na radnici svobodného a hanzovního města Hamburku, kde se ve 12:30 hodin nejprve zapsal do *Zlaté knihy*, poté následoval přípitek v podobě číše šampaňského. Ve 13:00 hodin byl Senátem svobodného a hanzovního města Hamburku podáván oběd na Husákovu počest. V 15:15 hodin odjel Husák z radnice na letiště, přičemž cestou ještě navštívil halu dopravy zboží *Frachthalle* a cestu spojil s krátkou prohlídkou města. Poté pokračoval směrem na letiště *Hamburg-Fuhlsbüttel*, kam přijel v 15:50 hodin. Odtud po krátkém rozloučení s předsedy Senátu a Hamburského sněmu odletěl v 16:00 hodin spolu s ostatními členy československé delegace československým speciálem do Prahy, přičemž je až k hranicím doprovázela letadla spolkového vojenského letectva.¹¹⁹

¹¹⁹ NA, GH, karton č. 1240, sl. 11548, Návštěva prvního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR pana dr. G. Husáka v Svobodném a hanzovním městě Hamburku dne 12. a 13. dubna 1978.

3. Situace v periodickém tisku ČSSR od 60. do konce 70. let

Vývoj po roce 1948 znamenal zvláštní etapu nejen pro život v ČSR, ale i pro československá média. Československo se vyčlenilo z tradic západoevropských demokracií a stalo se součástí mocenské politiky Sovětského svazu. To znamenalo pro média výraznou změnu koncepce jejich role ve společnosti, jelikož byla režimem kontrolována a zapojena do budování „nového řádu“ a propagandy bojů studené války. Přísná kontrola médií začala ochabovat koncem padesátých let a díky tomu se vytvářely podmínky nejen pro jejich liberalizaci, přičemž tento proces vyvrcholil v roce 1968 pražským jarem. Avšak invaze vojsk států Varšavské smlouvy do Československa v srpnu téhož roku ukončila veškeré naděje na další liberalizaci médií a otevřela prostor k jejich systematickému a byrokratizovanému kontrolování.¹²⁰

Masová média, v dobové odborné terminologii označovaná jako „*prostředky masové informace a propagandy*“ nebo „*hromadné sdělovací prostředky*“, hrála významnou roli v tehdejších plánech normalizační politiky jako nástroj formování veřejného mínění. Jelikož byla do té doby přímo součástí reformního období, bylo třeba je funkčně i personálně podříditi novým poměrům a odvést pozornost veřejnosti od vzpomínek na pražské jaro.¹²¹

Od srpnové okupace 1968 do roku 1971 se tzv. zdravému jádru KSČ podařilo potlačit politickou opozici za pomoci politických a mocenských prostředků. Konzervativní představitelé KSČ našli cesty k návratu médií do sovětského modelu jejich fungování ve vztahu k politice. Novinářští normalizační funkcionáři brzy ovládli Svaz československých novinářů a vyloučili z něj představitele nazývané „*pravcovými oportunisty*“. Změny prosazovali formou represivních zásahů vůči médiím spojeným s reformními snahami pražského jara (jejich zákazem), individuálním postupem proti jednotlivým novinářům a zakládáním nových periodik. KSČ v průběhu stranických čistek vyloučila ze svých řad reformní a samostatně uvažující komunisty v redakcích. Na základě rozhodnutí stranických orgánů a vlády vydával *Český úřad pro tisk a informace* v souladu se zákonem č. 127/1968 Sb. závazná upozornění k tomu, jaké tematické věnovat zvýšenou pozornost anebo zákazy zveřejňování zpráv a informací určitého druhu.

¹²⁰ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0553-3, s. 12.

¹²¹ Tamtéž, s. 345–346.

Od jara 1969 považovalo nové vedení státu a strany média za významný faktor stabilizace poměrů a snažilo se je rychle a rozhodně dostat pod svou kontrolu. Gustáv Husák označil za nezbytně nutné, aby si strana zajistila vliv na tisk, rozhlas a televizi, má-li plnit svou úlohu vedoucí politické síly.¹²²

V materiálu pro jednání vlády ČSR v listopadu 1971 se uvádělo, že rozhodujícím kritériem při zvažování oprávněnosti vydávání periodika je plnění jeho společenského poslání z hlediska zákona č. 81/1966 Sb., podle něhož byly svoboda projevu, slova a tisku spolu se společenským posláním médií zaručeny poskytnutím vydavatelských podniků, rozhlasu, televize, filmu a jiných informačních prostředků pracujícím a jejich organizacím.¹²³ Pro normalizační režim bylo také důležité vynutit si loajalitu mediálních pracovníků. Řízení redakcí se ujali pracovníci loajální k poměrům a provedli personální očistu i od novinářů nečlenů KSČ. Totéž platilo i ve vysílacích médiích.¹²⁴ Personální konsolidace proběhla rovněž v Československém rozhlasu, Československé televizi a Československé tiskové kanceláři, odkud museli odejít pracovníci, kteří podporovali politiku dubčkovského vedení a reformní snahy.

Klíčovým dokumentem nejen pro definování role médií a novinářů v Československu z hlediska normalizačního vedení strany se stalo „*Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*“. Zde byla jednoznačně označena role médií v období pražského jara jako pravicová a prozápadní.¹²⁵

Masová média byla v sedmdesátých a osmdesátých letech důsledně podřízena vedení KSČ, které pomocí ideologického oddělení a oddělení masových sdělovacích prostředků usměřňovalo personální politiku novin a časopisů. VI. sjezd československých novinářů v květnu 1972 zdůraznil sepětí ČSSN a ÚV KSČ. Jako základní úkol určil naplňování usnesení KSČ. V čele vybraných médií museli stát členové strany. Tímto sjezdem byl ukončen proces konsolidace novinářského stavu v normalizačním Československu. Režim měl pod přísnou kontrolou klíčové mediální profese se zásadním vlivem na formování veřejného mínění.¹²⁶

V témže roce byla na Univerzitě Karlově založena Fakulta žurnalistiky s úkolem výchovy novinářů na principech socialistické žurnalistiky. Strana a vláda si dávaly záležet na udržení kontroly médií a jejich využívání k vytváření veřejného obrazu společnosti,

¹²² BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny*, s. 346.

¹²³ Tamtéž, s. 347.

¹²⁴ Tamtéž, s. 351.

¹²⁵ Tamtéž, s. 353.

¹²⁶ Tamtéž, s. 355.

kteřá je oddána myšlence socialismu, spokojená a fungující bez vážných vnitřních rozporů či napětí. S tímto obrazem společnosti se však obyvatelstvo neztotožňovalo a hledalo způsoby, jak zjistit „pravý“ stav společnosti, např. „čtením mezi řádky“ a srovnáváním formulací v různých denících (čtení více deníků bylo vcelku běžné vzhledem k relativně nízké pořizovací ceně jednoho výtisku). Zaměstnanci měli k dispozici tisk přímo na pracovišti odebíraný formou předplatného. Tím bylo možno srovnávat formulace v různých médiích.¹²⁷

Režim disponoval spolehlivě fungující strukturou administrativy vykonávající dozor nad mediální produkcí, její monitoring, poukazování na chyby a prohřešky včetně jejich trestání. Na druhou stranu cílil na uspokojování potřeb obyvatelstva týkající se využití volného času. Jedním z výrazných rysů mediální situace v normalizačním období bylo propojování ideologického působení se zábavou, které se promítlo do televizní, rozhlasové a časopisové produkce. Dohled nad dodržováním mediální legislativy, vyhodnocování informací o Československu v zahraničních médiích a zajišťování registrace periodického tisku vykonávaly *Český úřad pro tisk a informace* a *Slovenský úrad pre tlač a informácie* na základě pokynů ÚV KSČ.¹²⁸

¹²⁷ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny*, s. 355–356.

¹²⁸ Tamtéž, s. 356.

3.1 Struktura periodického tisku v ČSSR v době normalizace

Základní struktura periodického tisku v tomto období nezaznamenala po r. 1972 žádné zásadnější změny. Periodika byla rozdělena do pěti kategorií – tisk politických stran Národní fronty (např. deníky *Rudé právo*, *Svobodné slovo*, *Lidová demokracie*); tisk Revolučního odborového hnutí (deník *Práce*); tisk určený dětem různých věkových kategorií a mládeži (např. časopisy *Mateřídouška*, *Ohníček*, *Čtyřlístek*, *ABC mladých techniků a přírodovědců*, *Sedmička pionýrů*, *Mladý svět*, *Věda a technika mládeži*); tisk významných společenských a sportovních organizací sdružených v Národní frontě – Českého svazu žen (např. časopisy *Vlasta*, *Žena a móda*, *Praktická žena*), Československého svazu tělesné výchovy (deník *Československý sport*, týdeníky *Stadión* a *Gól*); a regionální tisk (krajský a okresní).¹²⁹

Pro porovnání informací získaných o přípravě, průběhu a výsledcích návštěvy československé delegace v čele s Gustávem Husákem v SRN z nevydaných pramenů diplomatické proveniencí dostupných v Archivu Ministerstva zahraničních věcí (fond *Teritoriální odbor-tajné*) a materiálů z Národního archivu v Praze (fondy *Předsednictvo ÚV KSČ* a *Gustáv Husák*) s informacemi v periodickém tisku jsem zvolil ústřední deníky politických stran. *Rudé právo* jako ústřední list KSČ, *Svobodné slovo* reprezentující Československou stranu socialistickou a *Lidovou demokracii* jako ústřední deník Československé strany lidové. Byly to celostátní deníky vycházející v počtu několika set tisíc výtisků, které předem informovaly o chystané návštěvě československé delegace v SRN, otiskovaly podrobné informace z každého dne jednání, znění jednotlivých projevů prezidentů a ministrů obou zemí, zprostředkovaly reakce zahraničního tisku a dalších sdělovacích prostředků a zveřejnily i úplná znění uzavřené *Společné deklarace* a *Kulturní dohody*. Vybral jsem si je také vzhledem k relativně dobré dostupnosti v tištěné podobě v Národní knihovně (kromě *Lidové demokracie* dostupné jen na mikrofilmu) a v případě *Rudého práva* i v digitální podobě.

¹²⁹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0553-3, s. 358–359.

3.2 Mediální obraz návštěvy G. Husáka v SRN ve vybraných čs. denících

3.2.1 Rudé právo

Rudé právo jakožto deník vládnoucí strany KSČ poskytlo nejpodrobnější zpravodajství o celém průběhu a výsledcích návštěvy už jen díky tomu, že mělo v Bonnu své stálé zpravodaje.

1. den návštěvy

Deník přinesl ve svém vydání ze dne 11. dubna 1978 na str. 1 a 2 článek autorů Karla Douděry a Jana Kovaříka pod titulkem „*Významná událost ve vztazích mezi Československem a NSR*“, který zdůraznil, že jde o historický mezník ve stycích mezi oběma zeměmi pro dovršení procesu „narovnání“ (v dobové rétorice normalizace) jejich vztahu zahájeného podpisem Pražské smlouvy v prosinci roku 1973. O prvním dnu informoval nejpodrobněji ze všech sledovaných deníků, avšak informace se nijak významně nelišily od podstatných témat zmíněných v zohledněných diplomatických dokumentech.

Na závěr článku autoři zmínili velký zájem západoněmeckého tisku o návštěvu prezidenta Husáka a jeho doprovodu, když většina listů přinesla v minulých dnech řadu zpráv zdůrazňujících neexistenci závažných problémů mezi oběma státy a očekávajících zlepšení vzájemné relace.

Rudé právo přineslo také podrobné informace o projevech obou prezidentů při přípitku na slavnostní večeři, uspořádané Walterem Scheelem na počest generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR Gustáva Husáka.¹³⁰

Na rozdíl od dokumentů úřední povahy Rudé právo zveřejnilo na straně 7 rovněž příspěvek ČTK, konkrétně text rozhovoru G. Husáka pro televizní společnost ARD před odjezdem na oficiální návštěvu SRN. Článek nesl název „*Interview Gustáva Husáka televizní společnosti ARD.*“ Na dotaz k možnému vývoji vzájemných vztahů po navázání standardních diplomatických styků smlouvou z r. 1973 odpověděl, že hlavním

¹³⁰ DOUDĚRA, Karel a Jan KOVAŘÍK. Významná událost ve vztazích mezi Československem a NSR. Rudé právo, č. 85, r. 58, 11. 4. 1978, s. 1–2.

problémem je, jak zlepšovat vztahy a prohlubovat spolupráci. Na druhou otázku, jaké jsou konkrétní možnosti, odpověděl, že jsou ve všech oblastech. Zmínil politickou, hospodářskou a kulturní a dodal, že je možné hledat společná stanoviska i v mezinárodních otázkách. Za zásadní pokládal problematiku zabezpečení míru pro obě země. Do Bonnu odjížděl s dobrou vůlí k hledání společných cest a stanovisek a byl přesvědčen, že se s ní setká i tam. Na otázku jeho pocitů jako první hlavy československého státu, která navštíví SRN, odpověděl, že bude usilovat o zlepšení vzájemných vztahů, k čemuž byla dobrá příležitost a přiměřená atmosféra ve vedoucích kruzích SRN, a odjížděl proto s dobrými pocity. Neočekával od jedné návštěvy vyřešení všech otázek ze dne na den, ale zdůraznil, že zlepšování vztahů „*schrittweise*“ (krok za krokem), je možné.¹³¹

Na stejné straně lze nalézt článek ČTK s titulkem „*Příspěvek k upevnění míru*“, který přinesl ohlasy zahraničního tisku na očekávanou návštěvu G. Husáka v SRN, přičemž tato problematika v dochovaných archivních dokumentech zcela absentuje. Zmiňoval značnou pozornost veřejnosti nejen v Československu už ve stádiu příprav. Moskevský komentátor TASS upozornil na její význam jako pokračování předchozích jednání s W. Brandtem, W. Scheelem a H. Schmidtem v Praze v roce 1973 a v Helsinkách v r. 1975. Podle TASS byla pokračováním úsilí ČSSR o upevnování vzájemně výhodných vztahů mezi evropskými sousedními zeměmi. Deník *Życie Warszawy* poukázal na již proběhlé rozhovory s Herbertem Wehnerem a Heinzem Kühnem a únorovou návštěvu ministra zahraničí B. Chňoupka, které podle něj ukázaly na dobrou vůli řešit společné problémy. Připomněl, že SRN se stala největším obchodním partnerem ČSSR ze západních zemí a úspěšný rozvoj turistiky. Článek dále zmínil příspěvek bonnského zpravodaje bělehradského listu *Politika*, poukazující na význam návštěvy pro bilaterální vztahy, evropskou bezpečnost a hospodářské vztahy. Italský list *Il Messaggero* připomněl dobré vztahy a reciproční výměny návštěv od r. 1973 a prohlášení H. Schmidta o zájmu SRN navázat vztahy se všemi socialistickými státy. Další italský deník *Il Tempo* zmínil jména členů delegace a program návštěvy.¹³²

¹³¹ ČTK. Interview Gustáva Husáka televizní společnosti ARD. Rudé právo, č. 85, r. 58, 11. 4. 1978, s. 7.

¹³² ČTK. Příspěvek k upevnění míru. Rudé právo, č. 85, r. 58, 11. 4. 1978, s. 7.

2. den návštěvy

Ve svém vydání ze dne 12. dubna 1978 deník uveřejnil na str. 1 a 2 článek autorů Karla Douděry a Jana Kovaříka pod titulkem „*V zájmu míru v Evropě.*“ Pod nadpisem uvedl jako důležité události pokračování rozhovorů mezi představiteli obou zemí, podpisy *Společné deklarace* a *Dohody o kulturní spolupráci mezi ČSSR a SRN* a přijetí pozvání prezidentem SRN k návštěvě Československa.

V úvodu autoři shrnuli nejdůležitější události druhého dne, kterými byly dopolední přijetí ministra zahraničních věcí Hanse Dietricha Genschera Gustávem Husákem na zámku *Gymnich* a poté další jednání se spolkovým kancléřem Helmutem Schmidtem, na které navázal podpis *Společné deklarace*. Z dalšího programu pak článek uvedl oficiální oběd uspořádaný na počest československé delegace Helmutem Schmidtem, jednání Gustáva Husáka s představiteli *Sdružení průmyslových a obchodních komor* a oficiální večeři rovněž na počest hostitelů. Deník považoval, zcela oprávněně, druhý den návštěvy za nejdůležitější část pobytu.

Prezident ČSSR společně se spolkovým kancléřem podepsali *Společnou deklaraci* znamenající vyvrcholení oficiální návštěvy. Podle Rudého práva šlo o rozsáhlý dokument zobrazující současný stav vzájemných vztahů mezi ČSSR a SRN vyjadřující stanoviska obou států k základním politickým otázkám a ukazující cestu k dalšímu rozvoji vzájemných styků.

Deník dále na straně 2 informoval o uspořádání slavnostního oběda v Bonnu kancléřem SRN Helmutem Schmidtem na počest generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR po podpisu *Společné deklarace* a tiskové konferenci. Na něm oba pronesli projev, jehož podrobný obsah zveřejnil.

Další příspěvek na téže straně referoval o slavnostní večeři uspořádané v Bonnu prezidentem Husákem na počest spolkového prezidenta Waltera Scheela a spolkového kancléře Helmuta Schmidta. Zároveň otiskl podrobné informace o přípitcích G. Husáka a W. Scheela.¹³³

Na úvodní a druhé straně vydání bylo zveřejněno úplné znění *Společné deklarace* podepsané Gustávem Husákem a Helmutem Schmidtem¹³⁴ a na straně 7 uveden úplný text *Dohody mezi vládou ČSSR a vládou Spolkové republiky Německa o kulturní*

¹³³ DOUDĚRA, Karel a Jan KOVAŘÍK. V zájmu míru v Evropě. Rudé právo, č. 86, r. 58, 12. 4. 1978, s. 1–2.

¹³⁴ Bez autora (dále jen b. a.). Společná deklarace podepsaná Gustávem Husákem a Helmutem Schmidtem. Rudé právo, č. 86, r. 58, 12. 4. 1978, s. 1–2.

spolupráci podepsané v Bonnu ministry zahraničních věcí Bohuslavem Chňoupkem a Hansem Dietrichem Genscherem.¹³⁵

Na straně 7 byl rovněž otištěn článek ČTK s názvem „*Význam dobrých vztahů*“, který přinesl reakce zahraničního tisku na první den návštěvy. Západoněmecké deníky *Frankfurter Rundschau*, *General Anzeiger*, *Süddeutsche Zeitung* a *Unsere Zeit* podrobně referovaly o prvním dnu, zejména o rozhovorech se spolkovým prezidentem W. Scheelem a kancléřem H. Schmidtem, a to na prvních stranách, doprovázené fotografií z uvítacího ceremoniálu a z jednání u spolkového prezidenta. Zdůraznily odhodlání zlepšit vzájemné vztahy a posílit spolupráci. Článek dále zmiňuje reakce moskevské *Pravdy*, polského *Życie Warszawy*, maďarského *Népszabadságu*, popisujícího podrobně program a první jednací den, a *Magyar Hirlapu*, který vyzdvihl úsilí SRN o rozvoj vztahů se socialistickými státy a růst mezinárodní autority ČSSR. Rumunská televize přinesla ve zpravodajské relaci záznam z uvítání G. Husáka po přiletu do SRN. Článek informoval o reakci *Neues Deutschland* a *Berliner Zeitung* a také západoberlinských deníků, konkrétně *Der Tagesspiegel* a *Die Wahrheit*. Naopak list *Berliner Morgenpost* snižoval význam návštěvy a psal o ní spíše v negativním smyslu, a to zdůrazněním snahy opozice vměšovat se do vnitřních záležitostí ČSSR. Rovněž zmínil reakci finského a francouzského tisku.¹³⁶

3. den návštěvy

Deník přinesl ve svém vydání ze dne 13. dubna 1978 na str. 1 článek autorů Karla Douděry, Jana Kovaříka a ČTK. Pod titulkem článku „*Cestou dobré spolupráce*“ uvedl jako hlavní události třetího dne pobytu prezidenta G. Husáka setkání s předsedy politických stran, odpolední závěrečný rozhovor s prezidentem W. Scheelem, návštěvu V. Hůly a B. Chňoupka ve strojírenském závodě v Oberhausenu a oficiální rozloučení československých hostů v Bonnu před cestou do Hamburku. Středeční dopolední program prezidenta zahrnoval setkání s předsedy politických stran SRN – vládní SPD Willy Brandtem, opozičních unionistických stran CDU a CSU Helmutem Kohlem a Franzem Josefem Straussem a Německé komunistické strany Herbertem Miesem.

¹³⁵ B. a. Dohoda mezi vládou ČSSR a vládou SRN o kulturní spolupráci. Rudé právo, č. 86, r. 58, 12. 4. 1978, s. 7.

¹³⁶ ČTK. Význam dobrých vztahů. Rudé právo, č. 86, r. 58, 12. 4. 1978, s. 7.

Odpoledne uskutečnil Gustáv Husák závěrečný rozhovor s prezidentem SRN W. Scheelem.

Text článku se dále podrobněji věnoval setkání G. Husáka s W. Brandtem a návštěvě strojírenského koncernu, do jehož závodu v Oberhausenu dopoledne zavítali V. Hůla, B. Chňoupek a velvyslanci obou zemí, aby si prohlédli výrobní haly na produkci zařízení pro hutě, doly, energetické techniky, tlakových nádob pro atomové elektrárny i část výroby zařízení jaderných reaktorů. Generální ředitel a člen správní rady koncernu vyslovili přesvědčení o přispění návštěvy československých hostů k zintenzivnění styků s příslušnými československými závody. Nakonec přinesl reportáž z rozloučení na letišti *Köln/Bonn* před odletem československé delegace do Hamburku.¹³⁷

V dalším článku na straně 7 s názvem „*Oboustranný zájem na prohloubení vztahů*“ informovalo Rudé právo o tom, jak všechny západoněmecké listy včetně západoberlínského (*Frankfurter Allgemeine Zeitung, General Anzeiger, Frankfurter Rundschau, Unsere Zeit, Parlamentarisch-Politischer Pressedienst, Neues Deutschland, Der Tagesspiegel* a *Die Wahrheit*) referovaly o úterním průběhu oficiální návštěvy a přidalo i reakci sovětské *Pravdy* a francouzských *Le Quotidien de Paris* a *Le Monde*. Většinou zdůraznily odhodlání obou zemí rozšířit politickou, hospodářskou a kulturní spolupráci, jak bylo vyjádřeno ve *Společné deklaraci a Kulturní dohodě*.¹³⁸

4. den návštěvy

Ve svém vydání ze dne 14. dubna 1978 deník uveřejnil na str. 1 s dokončením na str. 2 článek od bonnských zpravodajů a ČTK pod titulkem „*Dobré výsledky návštěvy*“. Pod nadpisem shrnul hlavní události závěru pobytu – seznámení československých hostů se zařízením hamburského přístavu, uspořádání slavnostního oběda Senátem města Hamburku na počest nejvyššího představitele ČSSR a uvítání na ruzyňském letišti. Pokračoval reportáží o dvouhodinové dopolední projížďce lodí *Jan Molsen* a prohlídce jednoho z největších evropských přístavů o rozloze asi 100 km², ve kterém mělo Československo významné místo jako druhý největší tranzitní zákazník s celkovým obratem 2,6 milionu tun zboží za předchozí rok. Projížďka byla spojena s krátkou prohlídkou *Vltavského přístavu*, pronajatého Československu, za doprovodu bývalého senátora a šéfa přístavního provozu H. Kerna a se zážitkem, který československé

¹³⁷ ČTK. Cestou dobré spolupráce. Rudé právo, č. 87, r. 58, 13. 4. 1978, s. 1.

¹³⁸ B. a. Oboustranný zájem na prohloubení vztahů. Rudé právo, č. 87, r. 58, 13. 4. 1978, s. 7.

delegaci připravili krajané, zaměstnaní v přístavu, spolu s jejich západoněmeckými kolegy a přístavními dělníky, mávajícími delegaci na pozdrav. Ředitel hamburské pobočky *Československé plavby labsko-oderské* Rudolf Hurt předal G. Husákovi jako upomínku námořnickou čepici a maketu kormidelního kola a informoval o výsledcích práce československých občanů uznávané představiteli přístavu.

Po prohlídce přístavu zavítal prezident s doprovodem na slavnostně vyzdobenou radnici svobodného a hanzovního města Hamburku, kde byli přivítáni předsedou hamburského Senátu a dalšími představiteli města a kde se Husák zapsal do *Zlaté knihy*. Obdržel současně nejvyšší čestný dar pro nejvýznamnější hosty města – zlatou minci – tzv. *Ústavní portugaléz*. Na oplátku předal městu pohár z olovnatého skla s leptaným motivem Prahy. Poté si prohlédl některé místnosti radnice v doprovodu představitelů města a zúčastnil se oběda uspořádaného na jeho počest senátem. Společně se starostou města Hansem-Ulrichem Klosem pronesli přípitky. Po obědě odjela delegace v čestném doprovodu na hamburské letiště, odkud po rozloučení s hamburskými hostiteli a představiteli města odletěla letadlem do Prahy doprovázená až na hranice letkou vojenského letectva SRN. Ještě z paluby letadla zaslal G. Husák spolkovému prezidentovi Scheelovi telegram s pozdravem, poděkováním za pohostinnost a vyjádřením přesvědčení o přispění všech rozhovorů a jednání k dalšímu rozvoji spolupráce a sousedských vztahů a upevnění míru v Evropě a ve světě.

Závěr článku zpravodajů Karla Douděry a Jana Kovaříka přinesl informace o účastnících a průběhu přivítání prezidenta na ruzyňském letišti při návratu z oficiální návštěvy.

Na straně 2 byly dále podrobněji zveřejněny obsahy projevu, které pronesli prezident Gustáv Husák a starosta města Hamburku Hans-Ulrich Klose u přípitku při příležitosti slavnostního oběda uspořádaného hamburským senátem na počest prezidenta a jeho doprovodu.¹³⁹

Na úvodní straně pátečního vydání Rudého práva je pod názvem „*Soudruh G. Husák o jednání v SRN*“ rozhovor poskytnutý prezidentem Československé televizi po návratu z oficiální návštěvy. Odpověděl v něm na otázky týkající se jejích hlavních výsledků, oblastí možného zlepšení bilaterálních vztahů a spolupráce, názorů představitelů opozice a Německé komunistické strany na jejich rozvoj a hodnocení výsledků návštěvy z pohledu mezinárodní situace. Za největší pozitivum pokládal

¹³⁹ ČTK. Dobré výsledky návštěvy. Rudé právo, č. 88, r. 58, 14. 4. 1978, s. 1–2.

oboustranně dobrou vůlí a úsilí zlepšovat vztahy a směřovat k dobrému sousedství, se kterou se setkal u všech jednání s vedoucími politických i hospodářských kruhů SRN. Možnosti dalšího rozvoje viděl ve všech oblastech, konkrétně např. dohodnutou každoroční konzultací ministrů zahraničních věcí i ostatních ministrů, pozváním k návštěvě ČSSR přijatým spolkovým prezidentem, respektive spolkovým kancléřem už na příští rok. Také v rámci hospodářských vztahů byly domluveny konkrétní kroky směřující ke kooperaci a vědeckotechnické spolupráci a *Kulturní dohoda* dávala nové možnosti ke zlepšení vztahů. Z rozhovorů s představiteli opozice považoval za důležitý fakt, že respektují *Smlouvu o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN* z roku 1973 a všechny uzavřené dohody, vyjadřují podporu prohlubování vztahů s Československem a politiky uvolňování napětí a odzbrojení. Vedení Německé komunistické strany velmi vítalo návštěvu československé delegace i jako představitelů KSČ a zastávalo názor, že její výsledky pomohou i v mezinárodním komunistickém hnutí. K otázce zhodnocení výsledků z pohledu současné mezinárodní situace uvedl, že i přes rozdílné společenské systémy je nutné hledat shodná stanoviska k mírovému řešení problémů, uvolňování napětí a upevňování spolupráce.¹⁴⁰

Článek s názvem „*Přínos spolupráci*“ na úvodní straně tohoto vydání přinesl pohled na hodnocení návštěvy, jejích výsledků a přínosu pro vzájemné vztahy ČSSR a SRN z pohledu československé strany. Hodnotil návštěvu jako dobrou, užitečnou a splňující své poslání. Znakem všech rozhovorů byla věcnost a konstruktivnost, oboustranná snaha o vytváření dobrých sousedských vztahů a o dosažení pokroku. Důkazem toho byly přijaté a podepsané dokumenty s řadou návrhů, které měly přispět nejen ke zlepšení vztahů, ale i k uvolnění napětí v Evropě.¹⁴¹

Na straně 7 věnoval deník pozornost hodnocení návštěvy z pohledu evropských deníků v článku ČTK nazvaném „*Oboustranně prospěšný dialog*“. Na jeho začátku odkázal na hodnocení předsedy parlamentní skupiny SPD Herberta Wehnera v jejím tisku, která uvedl pod titulkem „*S díkem československým hostům*“ slovy prezidenta Husáka o tom, že návštěva zcela splnila očekávání a podstatou rozhovorů a společných prohlášení byla vůle zlepšit vztahy a dobrou sousedskou spolupráci, což byl i dojem SPD. Zdůraznil dohodu na prohloubení politického dialogu a přispění k upevňování politiky uvolnění, hospodářské spolupráci s cílem udržet pozici SRN jako hlavního západního

¹⁴⁰ ČTK. G. Husák o jednání v SRN. Rudé právo, č. 88, r. 58, 14. 4. 1978, s. 1.

¹⁴¹ B. a. Přínos spolupráci. Rudé právo, č. 88, r. 58, 14. 4. 1978, s. 1.

obchodního partnera ČSSR. Vysoce oceňoval podepsanou *Kulturní dohodu* pro další rozvoj kulturního dědictví národů obou zemí.

Komentátor TASS se zmiňoval o velké pozornosti, kterou návštěva upoutala, a označil ji jako úspěšnou a velmi plodnou s odkazem na *Společnou deklaraci a Kulturní dohodu*. Přispěla nejen ke zlepšení dvoustranných vztahů, ale i k uvolnění v Evropě podle úkolů a cílů *Závěrečného aktu* z Helsinek. Všechny deníky NDR informovaly o setkání prezidenta Husáka s představiteli dalších politických stran. *Neues Deutschland* ve zprávě z rozhovorů G. Husáka s předsedou NKS H. Miesem zdůraznil přání lidu obou zemí žít v míru, spolupracovat v zájmu Evropy a pokračovat ve zlepšování oboustranných vztahů. Také *Die Wahrheit* a ostatní západoberlínské listy potvrdily úspěch návštěvy a ocenily především význam *Kulturní dohody*. Polské deníky *Trybuna Ludu* a *Życie Warszawy* uveřejnily zprávu polské tiskové agentury PAP o ukončení návštěvy a věnovaly pozornost výměně názorů prezidenta ČSSR s představiteli politických stran zastoupených ve Spolkovém sněmu. Maďarský *Magyar Nemzet* napsal o společné tiskové konferenci prezidenta Husáka s kancléřem Schmidtem a poukázal na Husákova slova o upřímném úsilí obou stran o prohloubení dobrých sousedských vztahů, které bylo společným znakem všech jednání. Bonnský zpravodaj bělehradského listu *Politika* vyzdvihl úspěch návštěvy a její velký politický význam pro mezinárodní situaci, vzájemné vztahy a rozvoj dvoustranné spolupráce. Rumunská televize vysílala ve středu večer ve zpravodajské relaci filmové záběry z jednání G. Husáka s předsedy západoněmeckých politických stran.¹⁴²

Na straně 7 otisklo páteční vydání Rudého práva zprávu ČTK s názvem „*Prohlášení H. Schmidta k výsledkům návštěvy G. Husáka*“, které spolkový kancléř přednesl ve čtvrtek v bonnském parlamentu. Označil *Společnou deklaraci a Kulturní dohodu* za důkaz společného úsilí vytvořit dobré sousedské vztahy mezi Československem a SRN. Vyjádřil se o tom, že mohl ve velmi podrobných rozhovorech pokračovat s G. Husákem v osobním dialogu zahájeném v roce 1975 v Helsinkách na závěr KBSE. Jejich vzájemné rozhovory, stejně jako jednání s prezidentem SRN, ukázaly odhodlání postupovat v rozšiřování a zintenzivňování vzájemných vztahů zahájeném v roce 1973.¹⁴³

¹⁴² ČTK. Oboustranně prospěšný dialog. Rudé právo, č. 88, r. 58, 14. 4. 1978, s. 7.

¹⁴³ ČTK. Prohlášení H. Schmidta k výsledkům návštěvy G. Husáka. Rudé právo, č. 88, r. 58, 14. 4. 1978, s. 7.

3.2.2 Svobodné slovo

1. den návštěvy

Deník přinesl ve svém vydání z 11. dubna 1978 na stranách 1 a 3 článek ČTK pod titulkem „*G. Husák uvítán v Bonnu*“. Úvodem informoval o pozvání generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR na oficiální návštěvu ze strany prezidenta SRN Waltera Scheela. Jako důležité body prvního dne uvedl hned pod titulkem zahájení rozhovorů, pietní akt u *Památníku obětí války*, setkání na radnici v Bonnu a slavnostní večeři uspořádanou prezidentem SRN.

Svobodné slovo informovalo prakticky ve shodě s deníkem Rudé právo zprávami o průběhu návštěvy prezidenta na bonnské radnici, uvítání G. Husáka nejen jako prezidenta, ale i jako reprezentanta východní politiky souseda SRN, starostou města Hansem Stegerem a označením návštěvy za významný krok k dosažení lepších vztahů mezi ČSSR a SRN. Informovalo o starostou věnované nahrávce Deváté symfonie bonnského rodáka Ludwiga van Beethovena, poděkování československého prezidenta za milé přijetí už od samotného přiletu s přáním mnoha úspěchů, štěstí a spokojenosti obyvatelům města a vyjádřením přesvědčení o přispění návštěvy k prohloubení vztahů. Na závěr návštěvy radnice se Husák podepsal do *Zlaté knihy* města a byl mu představen bonnský diplomatický sbor.

Na straně 3 deník dále navázal informacemi o odpoledním jednání prezidenta ČSSR v Bonnu, prvním rozhovoru s kancléřem SRN Helmutem Schmidtem a o večeři uspořádané na počest Gustáva Husáka prezidentem SRN Walterem Scheelem za účasti vysokých představitelů obou zemí. V rámci večeře pronesli oba prezidenti při přípitku projevy, jejichž obsah přinesl závěr článku.¹⁴⁴

Článek s názvem „*Mezinárodní ohlas návštěvy G. Husáka v SRN*“ prezentoval na straně 2 reakce evropského tisku podobného charakteru jako v Rudém právu.¹⁴⁵

Na úvodním listu s pokračováním na straně 3 přineslo Svobodné slovo článek ČTK pod názvem „*Pro zlepšení vztahů*“, obsahující rozhovor G. Husáka západoněmecké televizní společnosti ARD stejného znění jako v Rudém právu.¹⁴⁶

¹⁴⁴ ČTK. Gustáv Husák uvítán v Bonnu. Svobodné slovo, č. 85, r. 34, 11. 4. 1978, s. 1 a 3.

¹⁴⁵ B. a. Mezinárodní ohlas návštěvy G. Husáka v SRN. Svobodné slovo, č. 85, r. 34, 11. 4. 1978, s. 2.

¹⁴⁶ ČTK. Pro zlepšení vztahů. Svobodné slovo, č. 85, r. 34, 11. 4. 1978, s. 1 a 3.

2. den návštěvy

Deník přinesl ve vydání z 12. dubna 1978 na stranách 1 a 3 článek s názvem „*Pro atmosféru důvěry a vzájemného porozumění*“. Pod titulkem věnoval pozornost jako hlavním událostem podpisu *Společné deklaráce a Dohody o kulturní spolupráci mezi ČSSR a SRN* a pokračujícím jednáním G. Husáka s kancléřem H. Schmidtem a dalšími politickými a hospodářskými představiteli SRN. Na dopolední rozhovor s ministrem Genscherem na zámku *Gymnich* navázal odpoledne v Bonnu druhým rozhovorem s kancléřem H. Schmidtem a následným podpisem *Společné deklaráce*. Po jejím podpisu odpověděli G. Husák a H. Schmidt na tiskové konferenci na otázky novinářů. Na počest prezidenta ČSSR pak uspořádal kancléř SRN slavnostní oběd, na kterém pronesli G. Husák, spolkový kancléř Schmidt a prezident Scheel v přípitku projevy, jejichž znění otiskl na straně 3.

Článek dále věnoval pozornost *Dohodě o kulturní spolupráci* podepsané ministry zahraničních věcí B. Chňoupkem a H. D. Genscherem.

Informoval o slavnostním shromáždění uspořádaném v Düsseldorfu předsednictvem německé KS pod heslem „*Přátelství s ČSSR*“. Člen předsednictva vedení NKS na něm vyjádřil naději na přispění rozhovorů a jednání během návštěvy prezidenta ČSSR v Bonnu na rozšíření politických vztahů, obchodu a kulturních styků, a tím i na zlepšení atmosféry mezi státy celé Evropy.

V další části textu na straně 3 se deník zmínil o odpoledním setkání a rozhovorech prezidenta Husáka, místopředsedy vlády V. Hůly a ministra zahraničí B. Chňoupka se zástupci západoněmeckých průmyslových kruhů vedených předsedou *Východního výboru hospodářství SRN* O. Wolffem von Amerongenem a otiskl projevy, pronesené prezidenty při přípitku během večeře, uspořádané v Bonnu na počest spolkového prezidenta a kancléře československou stranou.¹⁴⁷

Na první a čtvrté straně střeďečního vydání přineslo Svobodné slovo stejně jako Rudé právo kompletní znění podepsané *Společné deklaráce*.¹⁴⁸ Na rozdíl od Rudého práva ale v tomto vydání nezveřejnilo znění *Dohody mezi vládou ČSSR a vládou SRN o kulturní spolupráci*.

¹⁴⁷ ČTK. Pro atmosféru důvěry a vzájemného porozumění. Svobodné slovo, č. 86, r. 34, 12. 4. 1978, s. 1 a 3.

¹⁴⁸ B. a. Společná deklaráce. Svobodné slovo, č. 86, r. 34, 12. 4. 1978, s. 1 a 4.

Článek s názvem „*Významné rozhovory*“ od ČTK na straně 2 zprostředkoval reakce fakticky identického evropského tisku jako Rudé právo.¹⁴⁹

3. den návštěvy

Čtvrteční vydání deníku s datem 13. dubna 1978 obsahovalo na straně 1 článek s názvem „*Pro bezpečnost a mír*“ přejatý od ČTK. Za nejdůležitější události považovalo přijetí předsedů SPD, CDU a CSU Willyho Brandta, Helmuta Kohla a Franze Josefa Strausse prezidentem Husákem na zámku *Gymnich*, návštěvu místopředsedy vlády V. Hůly a ministra zahraničí B. Chňoupka ve strojírenských závodech a následný odlet československé delegace do Hamburku. Článek podrobněji rozebírá rozhovor G. Husáka s W. Brandtem. O průběhu jednání s předsedy opozičních západoněmeckých stran a závěrečném rozhovoru s prezidentem W. Scheelem nepřinesl podrobnosti. O dalších událostech (rozloučení na letišti a přivítání v Hamburku) informoval ve stejném duchu jako deník Rudé právo. Byl zakončen podrobnější zprávou o dopolední prohlídce strojírenského koncernu *Gutehoffnungshütte* v Oberhausenu místopředsedou vlády V. Hůlou a ministrem zahraničí B. Chňoupkem v doprovodu generálního ředitele a člena správní rady, při níž se seznámili s rozsáhlým výrobním sortimentem koncernu včetně části výroby zařízení jaderných reaktorů. Zástupci koncernu byli přesvědčeni o prospěchu návštěvy československých hostů pro zintenzivnění styků.¹⁵⁰

Na první straně deníku stála také informace o setkání generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR G. Husáka na zámku *Gymnich* s představiteli Německé komunistické strany v čele s jejím předsedou Herbertem Miesem, na kterém byly posouzeny především otázky vzájemné spolupráce obou stran.

Ohlasy na druhý den návštěvy G. Husáka v Bonnu v zahraničním tisku přinesl na straně 2 článek s titulkem „*Pozitivní hodnocení*“. Sovětská *Pravda* i další sovětské deníky rozsáhle informovaly o interview československého prezidenta poskytnutém západoněmecké televizi, z něhož vyzdvihly možnosti zlepšení vzájemných vztahů ve všech oblastech. Západoněmecké listy na svých úvodních stranách podrobně referovaly o pobytu československé delegace a zdůrazňovaly význam podepsané *Společné deklarace* a *Kulturní dohody* jako výraz odhodlání rozšířit vzájemnou spolupráci. Zájem o ni ze strany Bonnu i Prahy stejně jako o těsnější hospodářskou

¹⁴⁹ ČTK. *Významné rozhovory*. Svobodné slovo, č. 87, r. 34, 12. 4. 1978, s. 2.

¹⁵⁰ ČTK. *Pro bezpečnost a mír*. Svobodné slovo, č. 87, r. 34, 13. 4. 1978, s. 1.

spolupráci a rozšíření politických kontaktů zdůraznil list *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. Deník *Frankfurter Rundschau* vyzdvihl přispění setkání k odstraňování nedůvěry mezi dvěma bezprostředními sousedy snižující současně nebezpečí konfliktu a nedorozumění.

Listy NDR rozsáhle informovaly čtenáře o jednáních československé delegace. *Berliner Zeitung* citoval vyjádření z tiskové konference o otevřenosti, věcnosti a konkrétnosti rozhovorů v Bonnu. Ostatní celostátní deníky zmínily pozitivní hodnocení dosavadních výsledků jednání prezidentem ČSSR a odhodlání společně postupovat v politice uvolňování napětí a prosazování mírového soužití ve světě.

Francouzský *Le Monde* shledal důležitým odhodlání zlepšovat sousedské vztahy a důraz na kulturní výměnu a rozvoj hospodářských vztahů. *Le Quotidien de Paris* konstatoval, že o významu návštěvy pro uvolnění vztahů není pochyb.¹⁵¹

Svobodné slovo uveřejnilo na straně 3 úplné znění *Dohody o kulturní spolupráci*.¹⁵²

4. den návštěvy

Ve svém vydání ze dne 14. dubna 1978 deník uveřejnil na str. 1 s dokončením na str. 3 článek ČTK pod titulkem „*Dobré vztahy základem politiky mírového soužití*“. Pod nadpisem věnoval pozornost některým událostem jednodenního pobytu prezidenta Husáka v Hamburku, kdy zmínil prohlídku hamburského přístavu, zápis do *Zlaté knihy* města na radnici, uspořádání slavnostního oběda Senátem hanzovního města a pozdravný telegram z letadla. Podobně jako Rudé právo podrobně informoval o největším západoněmeckém přístavu a návštěvě delegace v něm. Připomněl především jeho význam pro obchod mezi Západem a Východem a celkový růst objemu překládky zboží v československé části, *Vltavském přístavu*. Prezident poté zavítal společně se svým doprovodem na hamburskou radnici, kde se zapsal do *Zlaté knihy* města a zúčastnil slavnostního oběda uspořádaného Senátem svobodného a hanzovního města, na kterém spolu s prvním starostou města a předsedou hamburského senátu Hansem-Ulrichem Klosem pronesli projevy při připitku. Jejich obsah deník přiblížil na třetí straně vydání.

Po slavnostním obědě odjela československá delegace v čestném doprovodu na hamburské letiště, odkud po rozloučení s hostiteli odletěla zvláštní letadlem do Prahy.

¹⁵¹ ČTK. Pozitivní hodnocení. Svobodné slovo, č. 87, r. 34, 13. 4. 1978, s. 2.

¹⁵² B. a. Dohoda o kulturní spolupráci mezi vládou ČSSR a vládou SRN. Svobodné slovo, č. 87, r. 34, 13. 4. 1978, s. 3.

O přivítání na ruzyňském letišti a telegramu prezidenta Husáka zaslaném z paluby letadla v průběhu zpátečního letu do Prahy prezidentu SRN W. Scheelovi, deník informoval stejným způsobem jako Rudé právo.¹⁵³

Na první a třetí straně tohoto vydání byl zveřejněn rozhovor Gustáva Husáka Československé televizi po návratu z oficiální návštěvy v příspěvku ČTK s názvem „*Hlavní výsledky návštěvy NSR*“. Na dotaz k hlavním výsledkům odpověděl, že to byla oboustranně dobrá vůle a úsilí zlepšovat vztahy po všech stránkách, být vzájemně dobrými sousedy, se kterým se setkali u vedoucích politických i hospodářských představitelů. V odpovědi na otázku o oblastech dalšího rozvoje vzájemných styků a spolupráce uvedl dohodu na častějších stycích ministrů zahraničních věcí a dalších ministrů vlády a pozvání k návštěvě přijaté spolkovým prezidentem Scheelem a kancléřem Schmidtem. V oblasti hospodářských vztahů byla důležitá oboustranná ochota a dohoda na konkrétních krocích v podobě kooperace výroby a vědeckotechnické spolupráce na třetích trzích. Zájem o zlepšení obchodních a ekonomických vztahů vyjádřili i představitelé největších západoněmeckých firem na setkání v průběhu jednání a také v Hamburku, kde usilovali o zvětšení československého podílu na provozu přístavu. Odpovědi na další otázky týkající se názorů na návštěvu z pohledu představitelů opozice H. Kohla a F. J. Strausse a předsedy NKS H. Miese přineslo Svobodné slovo v téměř shodném obsahu jako Rudé právo. Poslední odpověď na dotaz v rozhovoru ČST se týkala hodnocení výsledku návštěvy z pohledu mezinárodní situace. Prezident odpověděl, že i přes rozdílnost společenských systémů byla zdůrazňována oběma stranami nutnost hledat shodná stanoviska k mírovému řešení mezinárodních problémů, uvolňování napětí a upevňování spolupráce podle závěrů helsinské konference. Všichni představitelé SRN i ČSSR, kteří se zúčastnili rozhovorů, měli zájem přispívat při jednáních o odzbrojení k tomu, aby znovu nedošlo k válce. Byly tím dány předpoklady ke spolupráci v mezinárodních otázkách, na půdě mezinárodních organizací.¹⁵⁴

V článku nazvaném „*Vládní prohlášení*“ informoval deník na straně 2 o prohlášení kancléře H. Schmidta, které mělo stejné znění jako v Rudém právu.¹⁵⁵

¹⁵³ ČTK. Dobré vztahy základem politiky mírového soužití. Svobodné slovo, č. 88, r. 34, 14. 4. 1978, s. 1 a 3.

¹⁵⁴ ČTK. Hlavní výsledky návštěvy NSR. Svobodné slovo, č. 88, r. 34, 14. 4. 1978, s. 1 a 3.

¹⁵⁵ ČTK. Vládní prohlášení. Svobodné slovo, č. 88, r. 34, 14. 4. 1978, s. 2.

Ohlasy v zahraničním tisku na průběh návštěvy přinesl článek s titulkem „*Velký zájem o dialog*“ na straně 2. Podobně jako Rudé právo nabídl přehled reakcí hromadných sdělovacích prostředků v Bonnu, Moskvě a Berlíně. Na rozdíl od Rudého práva se deník nezmínil o dalších komentářích v ostatních zemích východního bloku a Západním Berlíně.¹⁵⁶

3.2.3 Lidová demokracie

1. den návštěvy

Vydání ze dne 11. dubna 1978 přineslo na stranách 1 a 2 článek s titulkem „*G. Husák zahájil oficiální návštěvu NSR*“, kde zaměřilo pozornost na slavnostní uvítání v Bonnu, začátek jednání o dalším rozvoji vzájemných vztahů a komentáře zahraničního tisku. Text článku se shodoval se Svobodným slovem. Informoval o rozloučení na ruzyňském letišti, oficiálním slavnostním přivítání československého prezidenta na letišti v Bonnu a zahájení politických rozhovorů s prezidentem W. Scheelem nejdříve na zámku *Gymnich*, poté ve vile *Hammerschmidt* a následně i při obědě uspořádaném na počest československého hosta prezidentem SRN za účasti předsedy SPD Willyho Brandta a obou velvyslanců. Pokračoval zprávou o jednání ministrů zahraničních věcí, uspořádání oběda H. D. Genscherem pro místopředsedu vlády V. Hůlu a ministra zahraničí B. Chňoupka a jednání místopředsedy vlády ČSSR se spolkovým ministrem hospodářství O. von Lambsdorffem. Deník se následně podrobněji věnoval programu prezidenta Husáka – uctění památky obětí války položením věnců u památníku v centru Bonnu, návštěvě bonnské radnice a odpolednímu zahajovacímu jednání s kancléřem SRN Helmutem Schmidtem. Podrobně dále informoval o obsahu projevů G. Husáka a W. Scheela při přípitku na slavnostní večeři uspořádané prezidentem SRN na počest generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR. V závěru se článek zabýval reakcemi zahraničního tisku už ve fázi přípravy návštěvy, konkrétně sovětské státní zpravodajské agentury TASS, italských listů *Il Messaggero* a *Il Tempo* a bělehradské *Politiky*.

„Přestože je návštěva záležitostí ke zlepšení dvoustranných vztahů, přispěje také ke koordinaci zahraničně politické linie členských států Varšavské smlouvy

¹⁵⁶ ČTK. Velký zájem o dialog. Svobodné slovo, č. 88, r. 34, 14. 4. 1978, s. 2.

a mirumilovná evropská veřejnost ji bude považovat za projev politické aktivity zemí socialistického společenství směrem k upevnění míru a bezpečnosti“, napsal komentátor TASS. Italský *Il Messaggero* zdůraznil, že jde o první návštěvu hlavy československého státu v SRN, připomněl dobré vztahy obou zemí od roku 1973 a výměnu návštěv na různých úrovních. Jednání měla poskytnout nové podněty pro rozvoj vztahů a současně potvrdit nedávné prohlášení kancléře o úmyslu spolkové vlády prohlubovat a rozšiřovat vztahy se všemi socialistickými zeměmi. Druhý italský deník *Il Tempo* představil složení doprovodu prezidenta Husáka a program čtyřdenních rozhovorů se státníky a politiky. Cíl jednání spatřoval v dalším rozvoji vztahů obou států. Bělehradská *Politika* hodnotila v komentáři svého stálého zpravodaje v Bonnu návštěvu G. Husáka jako významný krok k rozvíjení sousedských vztahů a spolupráce a přínos k uvolňování v Evropě.¹⁵⁷

Na úvodní straně s pokračováním na straně 2 otiskla Lidová demokracie stejně jako Rudé právo článek s titulkem „*Interview G. Husáka televizní společnosti ARD*“.¹⁵⁸

2. den návštěvy

Vydání ze dne 12. dubna 1978 na stranách 1 a 2 pod titulkem článku „*V zájmu rozvoje dobrých sousedských vztahů*“ uvedlo jako nejdůležitější události pokračování rozhovorů G. Husáka s nejvyššími představiteli SRN, podpis *Společné deklarace a Dohody o kulturní spolupráci* a rozvoj procesu uvolňování napětí.

Druhý rozhovor československého prezidenta s kancléřem H. Schmidtem proběhl ještě před podpisem deklarace nejprve mezi čtyřma očima, později se ho zúčastnili také další členové Husákovy doprovodu, ministři zahraničí a velvyslanci obou zemí. Nejvyšší představitelé vyslovili odhodlání pokračovat v zintenzivňování vztahů, rozšiřování hospodářské spolupráce, výrobní kooperace a rozvoji procesu uvolňování mezinárodního napětí pro zajištění míru a bezpečnosti v Evropě. Výsledky dosavadních jednání byly shrnuty ve *Společné deklaraci a Kulturní dohodě*.

Po podpisu obou dokumentů následovalo v budově spolkového kancléřství setkání s novináři za účasti prezidenta ČSSR a jeho doprovodu s kancléřem H. Schmidtem. Husák na ní hodnotil průběh rozhovorů velmi příznivě, když byla

¹⁵⁷ B. a. G. Husák zahájil oficiální návštěvu NSR. Lidová demokracie, č. 85, r. 34, 11. 4. 1978, s. 1–2.

¹⁵⁸ B. a. Interview G. Husáka televizní společnosti ARD. Lidová demokracie, č. 85, r. 34, 11. 4. 1978, s. 1–2.

nalezena společná vůle nacházet cesty k překonání překážek z minulosti, vytvářet lidem obou zemí příznivé ovzduší a dobrou sousedskou atmosféru pro jejich spolupráci. Spolkový kancléř souhlasil s názory československého prezidenta, vyjádřil spokojenost vlády s výsledky všech rozhovorů, přesvědčení o dalším pokroku i v ekonomické spolupráci a kulturních stycích obou zemí. To bude podle něj znamenat podporu a prohlubování uvolňování napětí v Evropě a zabezpečení míru ve světě.¹⁵⁹

Na stranách 1 a 3 bylo v článku s titulkem „*Společná deklarace podepsaná v Bonnu*“ uvedeno plné znění *Společné deklarace*¹⁶⁰ a na straně 3 i znění *Dohody o kulturní spolupráci*.¹⁶¹ Na téže straně v článku nazvaném „*Zahraniční tisk o návštěvě G. Husáka*“ přinesla Lidová demokracie reakce polského, berlínského, maďarského, rumunského a francouzského tisku ve stejném znění jako v ostatních sledovaných denících.¹⁶²

3. den návštěvy

Vydání ze 13. dubna 1978 přineslo na stranách 1 a 2 článek s titulkem „*Gustáv Husák přijel do Hamburku*“. Jako na důležité události upoutával na odpolední závěrečný rozhovor s Walterem Scheelem na zámku *Gymnich* ještě před odletem do Hamburku a dále na jednání s předsedou vládní SPD Willy Brandtem a předsedy západoněmeckých opozičních unionistických stran CDU a CSU Helmutem Kohlem a Franzem Josefem Straussem. Informoval stručně jen o nejdůležitějších otázkách rozhovoru s Willy Brandtem.

Obdobně jako Svobodné slovo se list věnoval účasti místopředsedy vlády ČSSR Václava Hůly a ministra zahraniční věci Bohuslava Chňoupka na prohlídce průmyslového závodu náležejícímu koncernu *Gutehoffnungshütte* v Oberhausenu, seznámení se s jeho výrobním programem v doprovodu generálního ředitele a předsedy správní rady, kteří vyjádřili přesvědčení o přispění návštěvy k zintenzivnění styků s československými závody. Zmínil se dále o večerním přiletu G. Husáka a jeho doprovodu do Hamburku a jejich přivítání na letišti předsedou Senátu svobodného

¹⁵⁹ B. a. V zájmu rozvoje dobrých sousedských vztahů. Lidová demokracie, č. 86, r. 34, 12. 4. 1978, s. 1–2.

¹⁶⁰ B. a. Společná deklarace podepsaná v Bonnu. Lidová demokracie, č. 86, r. 34, 12. 4. 1978, s. 1 a 3.

¹⁶¹ B. a. Dohoda o kulturní spolupráci mezi vládou ČSSR a vládou SRN. Lidová demokracie, č. 86, r. 34, 12. 4. 1978, s. 3.

¹⁶² B. a. Zahraniční tisk o návštěvě G. Husáka. Lidová demokracie, č. 86, r. 34, 12. 4. 1978, s. 3.

a hanzovního města a prvním starostou Hansem-Ulrichem Klosem a předsedou Hamburského zemského sněmu Herbertem Dauem.

Podrobněji rozebíral ohlasy zahraničního tisku na jednání zástupců obou zemí a jejich přínos z pohledu prohloubení vzájemných politických, hospodářských, kulturních a dalších vztahů i z pohledu jejich příspěví k posílení procesu uvolňování napětí v Evropě. Deník *Pravda* a další sovětské listy informovaly o interview prezidenta Husáka pro západoněmeckou televizi. Jejich pozornost upoutala jeho slova o tom, že hlavní problém po navázání diplomatických styků v roce 1973 viděl v prohloubení spolupráce obou zemí, přičemž možnosti ke zlepšení bilaterálních vztahů existovaly ve všech oblastech. Západoněmecké deníky zdůraznily odhodlání obou zemí rozšířit spolupráci v duchu uzavřené *Společné deklarace a Kulturní dohody* a oznámily pozvání prezidenta W. Scheela a kancléře H. Schmidta prezidentem Husákem do Československa. Bonnský *General Anzeiger* považoval Husákovu návštěvu za milník a vyzdvihl společnou vůli ke zlepšení bilaterálních vztahů, podobně jako *Frankfurter Rundschau* s odkazem na slova československého prezidenta na tiskové konferenci. Tisková služba *Parlamentarisch-Politischer Pressedienst* blízká vládní SPD hodnotila bohatost, kvalitu a rozsah podepsaných dohod a vyjádřila myšlenku, že i státy s rozdílným společenským zřízením mohou dospět cestou široké spolupráce k normálním vztahům. Pařížský deník *Le Quotidien de Paris* vyjádřil neobyčejný význam první návštěvy hlavy československého státu, její přínos k uvolnění vztahů a výrok G. Husáka, že zdaleka nebyly vyčerpány všechny možnosti pro jejich zlepšování. Maďarský *Népszabadság* a *Magyar Hírlap* hodnotily podepsanou *Společnou deklaraci* jako důležitý dokument k posílení uvolňování napětí v Evropě a kontroly zbrojení jako její součásti. Podobně se o deklaraci vyjádřila také polská *Trybuna Ludu*. Bonnský zpravodaj polského listu *Życie Warszawy* vyjádřil zklamání těch, kdo chtěli spustit antikomunistickou propagandu s cílem znepříjemnit atmosféru návštěvy a přimět tak vládu SRN k postojům z dob studené války. Východoněmecký *Neues Deutschland* přinesl podrobný výtah ze *Společné deklarace* a připomněl apel obou smluvních stran na nezbytné úsilí všech států o zastavení zbrojení.¹⁶³

¹⁶³ B. a. Gustáv Husák přijel do Hamburku. *Lidová demokracie*, č. 87, r. 34, 13. 4. 1978, s. 1–2.

4. den návštěvy

Vydání ze 14. dubna 1978 přineslo na stranách 1 a 2 článek „*Gustáv Husák ukončil návštěvu NSR*“. Následovala informace o hlavních událostech posledního dne oficiální návštěvy – prohlídce hamburského přístavu, slavnostním obědě na městské radnici a návratu do vlasti. Obsahem byly i ohlasy některých západoněmeckých a evropských deníků, které této události věnovaly velkou pozornost. Pokračoval jmény politických představitelů a funkcionářů KSČ zúčastněných slavnostního uvítacího ceremoniálu na počest prezidenta a jeho doprovodu, spojeného se státní hymnou a přehlídkou čestné vojenské jednotky po příletu na ruzyňské letiště v Praze. Dále byl uveden text telegramu, zasláného prezidentu SRN z paluby zvláštního letadla v plném znění. Následovaly informace o událostech posledního dne návštěvy před návratem podobného charakteru jako v ostatních denících: prohlídce přístavního města Hamburk, zejména kontejnerového terminálu a *Vltavského přístavu*, spojené s plavbou zvláštní lodí plující pod vlajkami ČSSR a města Hamburku doprovázenou komentářem ředitele hamburské pobočky *Československé plavby labsko-oderské* Rudolfem Hurtem a zakončenou předáním námořnické čepice a makety kormidelního kola československému prezidentovi na upomínku návštěvy. Poté pokračoval zmínkou o zavítání G. Husáka na městskou radnici, podpisu do *Zlaté knihy* města a uspořádání slavnostního oběda hamburským senátem na počest G. Husáka. Zde pronesl spolu se starostou Hamburku a předsedou Senátu v přípitku projevy, jejichž obsah článek reflektoval.

Dále je v článku zmínka o obědě uspořádaném Senátem a následném odjezdu na hamburské letiště, kde se s československými představiteli rozloučili hostitelé a představitelé města.

Lidová demokracie dále v článku zprostředkovala ohlasy vybraných evropských deníků na průběh a výsledky návštěvy podobně jako deník Svobodné slovo. Bělehradský deník *Politika* líčil návštěvu Husáka jako úspěšnou a mající nesporný politický význam pro obě sousední země jak v rámci mezinárodní situace, tak pro vzájemné vztahy a rozvoj spolupráce. Dále informovala o filmových záběrech z jednání G. Husáka s předsedy politických stran SRN, které ve zpravodajské relaci ve středu večer vysílala televize v Rumunsku. *Neues Deutschland* si povšiml závěrečného setkání G. Husáka se spolkovým prezidentem W. Scheelem, kteří vyjádřili přesvědčení, že návštěva přispěje k dalšímu rozvoji spolupráce, prohloubení vzájemných vztahů a k posílení procesu uvolňování napětí a spolupráce v Evropě. Zároveň uvedl, že prezident ČSSR vedl

rozhovory i s předsedou SPD W. Brandtem a s opozičními předsedy H. Kohlem a F. J. Straussem. Dále se zmiňoval o polských denících, které ve čtvrtek 13. 4. 1978 uveřejnily zprávu polské tiskové agentury PAP o ukončení návštěvy G. Husáka. *Trybuna Ludu* se zmiňovala o tom, že poslední den v Bonnu věnoval Husák výměně názorů s představiteli opozice a zdůraznila, že při setkání s W. Brandtem projednal možnosti dalšího rozvoje vztahů. Deník *Życie Warszawy* dodal, že Husák jednal i s komunisty a dalšími stranami ohledně boje za všeobecné uvolnění, mír a mezinárodní bezpečnost. Maďarský list *Magyar Nemzet* psal o setkání G. Husáka s představiteli západoněmeckých politických stran, konkrétně o společné tiskové konferenci s kancléřem H. Schmidtem. Poukázal na Husákova slova o upřímném úsilí obou stran v zájmu prohloubení sousedských vztahů jakožto hlavním znaku jednání. List dále zdůraznil, že Schmidt hovořil o výsledcích jednání s uspokojením a o návštěvě jako o podnětu pro rozvoj vztahů. Zmínil též pravidelné konzultace, zlepšení hospodářských a kulturních styků či podepsání *Dohody o kulturní spolupráci*.¹⁶⁴

Lidová demokracie rovněž otiskla na straně 2 „*Vládní prohlášení Helmuta Schmidta*“, které mělo stejné znění jako v denících Rudé právo a Svobodné slovo.¹⁶⁵

Na straně 1 rovněž publikovala článek ČTK s titulkem „*Pokračovat v uvolňování napětí, upevňovat spolupráci*“ představující Husákův rozhovor poskytnutý ČST po návratu ze SRN. Jeho znění je totožné s článkem v ostatních denících.¹⁶⁶

¹⁶⁴ B. a. Gustáv Husák ukončil návštěvu NSR. Lidová demokracie, č. 88, r. 34, 14. 4. 1978, s. 1–2.

¹⁶⁵ B. a. Vládní prohlášení Helmuta Schmidta. Lidová demokracie, č. 88, r. 34, 14. 4. 1978, s. 2.

¹⁶⁶ ČTK. Pokračovat v uvolňování napětí, upevňovat spolupráci. Lidová demokracie, č. 88, r. 34, 14. 4. 1978, s. 1.

Závěr

Zatímco ČSR se již po válce připojila k sovětskému bloku, SRN zastávala demokratický směr. O vylepšení bilaterální relace mezi SRN a zeměmi východního bloku se snažil již Konrad Adenauer, který však se svojí formou *východní politiky* neuspěl. Tento trend se změnil po nástupu Willyho Brandta do funkce spolkového kancléře. Ten pojal *východní politiku* jiným způsobem a vznikla tak nová koncepce, tzv. „*Neue Ostpolitik*.“ Tato politika realizovaná na pozadí détente znamenala průlom ve zlepšování vztahů mezi evropskými státy pomocí postupného zmírnění napětí bilaterální relace. Brandtovi šlo především o relaci se SSSR, který ovlivňoval všechny země východního bloku. Následné uzavření smluv se SSSR, PLR, NDR a Československem znamenalo obrat ve vztazích.

Čtyřdenní oficiální návštěva generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR Gustáva Husáka a jeho doprovodu, uskutečněná ve dnech 10. 4.–13. 4. 1978 na základě několika předchozích pozvání, například již z prosince 1973 západoněmeckým kancléřem Willy Brandtem, byla první návštěvou hlavy československého státu na území SRN a pokračováním předchozích schůzek nejvyšších politických představitelů obou zemí, které se konaly po uzavření *Smlouvy o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN* z roku 1973 a navázání diplomatických styků. Předcházely jí reciproční výměny návštěv ministra zahraničních věcí SRN H. D. Genschera v březnu 1976 v Praze a ministra zahraničních věcí B. Chňouпка v SRN v únoru 1978 v rámci přípravy první oficiální návštěvy prezidenta Husáka.

Návštěva Gustáva Husáka přispěla k dalšímu zlepšení a rozvoji vztahů a posílení spolupráce. Rozhovory byly věcné a konstruktivní. Největší význam a výsledek měla *Společná deklarace* z 11. dubna 1978, podepsaná prezidentem G. Husákem a spolkovým kancléřem H. Schmidtem. Ta obsahovala řadu návrhů, které mohly přispět k podstatnému zlepšení vzájemných vztahů a uvolnění v mezinárodních vztazích. To bylo obzvláště důležité vzhledem k tomu, že obě země spolu sdílely hranici, každá byla rozhraním mezi dvěma různými společenskými systémy a patřily k odlišným politickým, hospodářským a vojenským seskupením. Přirozeně se proto vzhledem k tomu projevovaly rozdíly především v posuzování některých mezinárodních otázek. Obě země se naopak shodly na jediné možnosti, kterou bylo pokračování politiky uvolňování napětí.

Právě přípravě návštěvy byla z československé strany věnována velká pozornost. Svědčí o tom množství podkladových materiálů, které jsem našel v Archivu MZV a Národním archivu. Zpracovaly je zejména FMZV, FMZO a ÚPV a byly mezi nimi např.

analýzy zahraniční politiky SRN a vnitropolitické situace, zpráva o uskutečněných návštěvách a jednáních na různých úrovních od roku 1973 či obecné informace o SRN, Bonnu, Hamburku a jeho radnici. Dále to byly ekonomické podklady týkající se objemu zahraničního obchodu SRN se socialistickými státy v letech 1975–1977 a vzájemných hospodářských styků s ČSSR či významných představitelů západoněmeckého průmyslu.

Velmi pečlivě a podrobně byl připraven program a časový harmonogram pro konkrétní jednání a slavnostní příležitosti, kterých se zúčastnili prezident G. Husák, místopředseda vlády V. Hůla, ministr zahraničních věcí B. Chňoupek, velvyslanec v SRN J. Götz a jejich západoněmečtí partneři, či náměty a podklady pro vzájemné rozhovory. Stejně tak byly zpracovány seznamy účastníků doprovodu československé delegace – pracovního, technického, novinářského a federálního ministerstva vnitra.

V případě porovnání obrazu návštěvy v diplomatických dokumentech s periodickým tiskem však lze spatřit i určité odlišnosti. V periodickém tisku nebyly z logických důvodů zmíněny konzultace se zástupci SSSR, které se konaly 6. a 10. března 1978 v Praze a Moskvě. Tisk také podrobně nerozebíral témata rozhovorů s představiteli tehdejších opozičních stran Helmutem Kohlem a Franzem Josefem Straussem, či požadavky na otevření dvou nových hraničních přechodů, nebo různá přání či žádosti ze strany občanů SRN tlumočených ústy Willyho Brandta a směřující k poskytnutí úlev československým státním příslušníkům distancujících se režimu.

Naopak poměrně podrobně líčil samotné rozhovory nejvyšších představitelů obou zemí včetně W. Scheela a G. Husáka a zmínil se navíc o vile *Hammerschmidt*, ve které rozhovor proběhl. Dále zde byli zmíněni členové doprovodu, kteří se zúčastnili rozloučení na letišti v Ruzyni a jeho průběh. Některé události líčil formou reportáže, jiné jen prostým popisem. Každý den přinesl ohlasy zahraničních listů na návštěvu. V případě návštěvy Hamburku zde byly k dispozici kromě samotného podrobného líčení jejího průběhu i informace o městě a přístavu.

Rovněž je možno spatřit odlišnosti v samotných textech v jednotlivých denících. Rudé právo jakožto deník, náležící vládnoucí straně KSČ, měl v Bonnu své zvláštní zpravodaje, kteří popisovali podrobně návštěvu a vše, co s ní souviselo, Svobodné slovo a Lidová demokracie jakožto zástupci povolených stran, sdružených v Národní frontě, články převážně přebíraly od ČTK či jiných deníků a neměly možnost vyslat do Bonnu vlastní zpravodaje.

Seznam odborné literatury a elektronických zdrojů

Archivní dokumenty

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Praha

fond Teritoriální odbor-tajné, 1975–79, NSR, karton č. 4

Národní archiv, Praha

fond Gustáv Husák, (1933) 1969–1987 (1989), karton č. 1240

fond KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha – předsednictvo 1976–1981

Dobová periodika

Lidová demokracie, ročník 34, duben 1978, č. 85–88

Rudé právo, ročník 58, duben 1978, č. 85–88

Svobodné slovo, ročník 34, duben 1978, č. 85–88

Odborná literatura

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0553-3.

BŘACH, Radko. *Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN z roku 1973: od prvních rozhovorů po ratifikaci smlouvy: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 80-85270-37-4.

BUCHHEIM, Christoph, ed. *Československo a dva německé státy*. Ústí nad Labem: Pro Česko-německou a Slovensko-německou komisi historiků vydává nakl. Kristina Kaiserová – Albis international, 2011. ISBN 978-80-86971-28-5.

DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. ISBN 80-86547-07-8.

DEJMEK, Jindřich. Diplomacie komunistického Československa a definitivní zneplatnění Mnichovské dohody (1948–1973/74). In: *Moderní dějiny: Časopis pro dějiny 19. a 20. století*. 28, 2020. ISSN 1210-6860, s. 133–158.

GREGEROVÁ, Magda. *Vývoj československo-západoněmeckých vztahů v letech 1949–1961: Národní zájmy versus socialistický internacionalismus*. Acta Universitatis Carolinae – Studia Territorialia VI. 2004, 4, č. 6. ISSN 1213-4449, s. 105–147.

JAKUBEC, Ivan. *Československo-západoněmecké obchodněpolitické a dopravněpolitické vztahy v období 1968–1989*. Acta Oeconomica Pragensia. 2008, 16, č. 1, s. 38–47.

KABÁTOVÁ, Martina. *Ostpolitik na příkladu Smlouvy o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německo*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra německých a rakouských studií.

MACHÁČEK, Michal. *Gustáv Husák*. Vydání třetí. V Praze: Vyšehrad, 2023. ISBN 978-80-7601-832-7.

MÖLLER, Horst, Klaus HILDENBRAND a Gregor SCHÖLLGEN. *Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland 1978*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2009. ISBN 978-3-486-71809-6.

MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. ISBN 80-7106-125-5.

WOLFRUM, Edgar. *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejich počátků až po dnešek*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2008. Studium (Barrister & Principal). ISBN 978-80-87029-43-5.

Elektronické zdroje

1948: Parlamentarischer Rat nimmt Arbeit auf. [online]. [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/1948-parlamentarischer-rat-nimmt-arbeit-auf-1527924>.

Detente – History & Facts: Britannica. [online]. 2023 [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/detente>.

Ekonomika sociálně-tržní – Sociologická encyklopedie. [online]. 2017 [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Ekonomika_soci%C3%A1ln%C4%9B_tr%C5%BE_n%C3%AD.

Ich war dabei – DER SPIEGEL. [online]. 1978 [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://www.spiegel.de/politik/ich-war-dabei-a-64ca05c8-0002-0001-0000-000040617679>.

NARA – AAD – Display Partial Records – Electronic Telegrams, 1978. [online]. neudáno [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://aad.archives.gov/aad/display-partial-records.jsp?f=4994&mtch=149&q=Husak&cat=all&dt=2694&tf=X&bc=>.

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. - Digitalizovaný archiv časopisů – RudePravo/1978/4. [online]. c2001-2023 [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1978/4>.

VHU PRAHA. [online]. 2020 [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/hallsteinova-doktrina-dve-casti-nemecka-ve-viru-sporu/>.

Willy Brandt a jeho Ostpolitik. Valka.cz [online]. [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://www.valka.cz/11867-Willy-Brandt-a-jeho-Ostpolitik>.